

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra bohemistiky

**Jan Jindřich Marek: Mastičkář – analýza díla včetně
dobové recepcce**

Jan Jindřich Marek: Mastičkář – analysis of the story,
including the period reception

Bakalářská práce

Autor: Zuzana Pečenková

Studijní obor: Česká filologie a historické vědy

Vedoucí práce: Mgr. Jana Vrajová, Ph.D.

Olomouc 2022

Prohlášení o autorství

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní všechny použité zdroje a literaturu.

V Olomouci dne:

Vlastnoruční podpis: _____

Poděkování

Ráda bych poděkovala své vedoucí práce Mgr. Janě Vrajobé, Ph.D. za cenné rady při vedení mé bakalářské práce.

Zuzana Pečenková

Obsah

Úvod.....	5
Jan Jindřich Marek	6
Vrcholná tvorba Jana z Hvězdy.....	10
Historická proměna tématu Mastičkáře	11
Synopsis Mastičkáře z Muzejního zlomku.....	12
Synopsis Mastičkáře z Drkolenského zlomku.....	13
Dva středověcí Mastičkáři	15
Čtyři verze postavy mastičkáře	19
Děj Mastičkáře Jana z Hvězdy	21
Historický kontext povídky Mastičkář Jana z Hvězdy	24
Inspirace Zbraslavskou kronikou	26
Kritika Josefa Kajetána Tyla.....	28
Pozice Jana Jindřicha Marka v kánonu české literatury.....	32
Závěr	38
Anotace	41
Resumé.....	42
Zdroje	43
Prameny	43
Sekundární literatura	43

Úvod

Hlavní úlohou bakalářské práce bude nastítnit život obrozenského spisovatele 19. století Jana Jindřicha Marka, známého v dějinách literatury pod pseudonymem Jan z Hvězdy. Nahlédneme do jeho autorské činnosti jak prozaické, tak poetické a blíže přiblížíme jeho nejznámější prozaické dílo *Mastičkář* s podtitulem *Povídka z časů Jindřicha Korutanského*, které vyšlo v roce 1845.

Předmětem práce bude samotná novela *Mastičkář*, která obsahuje řadu historických faktů, jež mohl autor čerpat ze *Zbraslavské kroniky*. Povídku dále porovnáme se dvěma zlomky středověkých dramát – *Muzejním zlomkem* a *Drkolenským zlomkem*, z nichž mohla být Markova postava mastičkáře přejata. Připomenuta bude i kritika Josefa Kajetána Tyla. V samotném závěru pohlédneme na pozici Jana Jindřicha Marka v současném kánonu české literatury. Práce se pokusí zodpovědět otázku popularity tématu mastičkáře v české literatuře a pozici autora v kánonu české literatury od první poloviny 20. století do současnosti.

Primárními prameny budou zlomky středověkých dramát o *Mastičkáři* – *Muzejní zlomek* a *Drkolenský zlomek*; *Mastičkář* Jana z Hvězdy a *Zbraslavská kronika*. Důležitým pramenem k pochopení soudobého názoru na novelu *Mastičkář* je rozsáhlá kritika Josefa Kajetána Tyla vycházející postupně na pokračování mezi léty 1846–1847 v *Časopisu Českého muzea* v rubrice Úvahy, literární obrazy a charakter, která se podrobně zabývá dílem Jana z Hvězdy.

Jaká byla pozice Jana Jindřicha Marka v kánonu české literatury; jak se měnila; jak spisovatele hodnotili soudobí literární vědci a jak jej hodnotí současní literární vědci; zda se stále nachází v kánonu české literatury a pokud ne, tak proč je v dnešní době jméno Jana z Hvězdy téměř zapomenuto. Na všechny zmíněné otázky se pokusí zodpovědět závěrečná část práce, ve které bude využito několik syntetických odborných publikací zabývajících se dějinami české literatury od počátku české slovesnosti do současnosti. V důsledku přehledu publikací dokážeme v závěru bakalářské práce na položené otázky odpovědět.

Jan Jindřich Marek

Jan Jindřich Marek byl významný český autor 19. století. Věnoval se jak lyrické a epické skladbě básní, tak psaní prózy. Je považován za autora melancholické přírodní, milostné a úvahové poezie. Ve svých povídkách dospěl k odkazu historické prózy walter-scottovského typu.¹

Samotné datum narození Jana Jindřicha Marka je velmi zajímavé. V liblínské matrice je Markovo datum narození zaznamenáno na den přesně, 4. listopadu 1803². Přestože *Lexikon českých spisovatelů* uvádí datum 4. října 1803³, další prameny se shodují na datu 4. listopadu 1803, což dokazují i odborné publikace o literatuře 19. století, v nichž jsou zaznamenány informace o Markově životě a jeho tvorbě (např. *Laichterův výběr nejlepších spisů poučných*⁴ nebo *Výbor prací čelnějších spisovatelů československých*⁵). Ve všech pramenech je uváděno datum 4. listopadu 1803, se kterým bude v práci nadále nakládáno jako s datem Markova narození.

V raném věku byl Marek svěřen liblínskému faráři Ignáci Heirovskému na učení a následně byl poslán na studia do Plzně. Byla to právě školská léta, při nichž vznikl Markův přídomek z Hvězdy. Údajně byl jako student neustále hlavou v oblacích a kantoři se ho neustále museli ptát: „Jene, jste zase ve hvězdách?“⁶ Při studiích byl Markovi největším vzorem profesor Josef Vojtěch Sedláček, kterému byla později věnována krátká báseň *J. V. Sedláčkovi*.

„Mistře! víš jak zlatá lyra zněla
Zvukem mocným, z dálky omžené,
Jak by v lípy větvi zelené
Filomela po nebesku pěla?

O jak v jinochu se duše chvěla,
Jak jím hnul zvuk písňě vzdálené!

¹ OPELÍK, Jiří: *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 3, M-Ř Svazek I. M-O. vyd. 1., Praha 2000, s. 100.

² STUHLÝ, František: Doslov. In: *Mastičkář Jana z Hvězdy*. Praha 1957, vyd. 8., s. 168.

³ OPELÍK, Jiří: *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 3, M-Ř Svazek I. M-O. vyd. 1., Praha 2000, s. 100.

⁴ LAICHTER, Jan: *Laichterův výběr nejlepších spisů poučných. Literatura česká devatenáctého století. Od Josefského obrození až po českou modernu. Kniha XXI. Díl II*. Praha 1903, s. 316.

⁵ Z HVĚZDY, Jan: *Sebrané Spisy Jana z Hvězdy*. Svazek třetí. Praha 1876, s. 501.

⁶ STUHLÝ, František: Doslov. In: *Mastičkář Jana z Hvězdy*. Praha 1957, vyd. 8., s. 168.

Ont' si tvořil háje růžené,
V nichž ta slavná lyra zníti měla.
Aj, tu Tys uzíral touhu žhnoucí,
Jenž mi v prstech plála sevřených;
Tys mi v mysl vkouzľil ráj kvetoucí,
Slávu pěvců, vlasti milených!
Ach, tu snil jsem blahé, blahé dny,-
A zde, mistře, čti ty sladké sny!⁷

Jan Jindřich Marek se většinu svého času zaobíral pročitáním rukopisů a psaním vlastních básní a povídek. Janův otec však záľibu v psaní neopěťoval a synovu poetickou prvotinu, která byla připravena k vydání, spálil. Z otcova donucení musel Marek nastoupit do kněžského semináře, dokonce byl rozhodnut odcestovat do USA, jen aby unikl otcovu nátlaku. Úmysl uprchnout se mu však nevydařil a 14. srpna 1826 byl Jan Jindřich Marek vysvěcen na kněze.⁸ Janův negativní postoj vůči kněžství lze spatřit i v povídce *Jarohněv z Hrádku*, v níž se patrně přiklání na stranu husitů a Jiřího z Poděbrad.⁹

Již roku 1819 byla v Krameriových *Vlasteneckých novinách* otištěna Markova báseň *Večerní oběť*. Od roku 1820 byly vydávány Markovy verše v časopise *Čechoslav*, národní časopis pro Čechy a Moravany. Mezi léty 1821 a 1822 vydával své básně také v *Dobroslavu*. Svou prvotinu básnické sbírky vydal v roce 1823 pod názvem *Básně*, kterou dedikoval výše zmiňovanému Josefu Vojtěchu Sedláčkovi. *Básně* se vyznačují elegickou a přírodní lyrikou, v nichž se rozvíjí téma nešťastné lásky a rozporu mezi vytouženým ideálním světem a pochmurnou skutečností. Předmětem milostné touhy je „Lína“, kterou veľebí jako královnu květin a těší se, že se s ní shledá v nadhvězdné říši.¹⁰

„(...)

Kdyby věrná Lína moje byla,

⁷ Z HVĚZDY, Jan: *Sebrané spisy Jana z Hvězdy: J. V. Sedláčkovi*, svazek 1., Praha 1873, s. 3.

⁸ OPELÍK, Jiří: *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 3, M-Ř Svazek I. M-O. vyd. 1., Praha 2000, s. 101.

⁹ VLČEK, Jaroslav: *Dějiny české literatury, I/1. Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu*. Praha 1957. s. 626.

¹⁰ HANUŠ, Josef-JAKUBEC, Jan a kol.: *Literatura česká devatenáctého století: Od Poláka k Langrovi*. Praha 1917, s. 318.

Věčná jala by nás blaženost',
Smrt' by nás jen na čas rozloučila –
Plamen lásky vřel by na věčnost'. –
Osude, přej šťastně dojit cíle
Jenž mne blahým učiniti má,
Popřej brzy dočkat se té chvíle,
V které bude sličná Lína má!¹¹

„Po jezeru člunek plynul,
V člunku já i Lína má,
Sladce jsem ji k srdci vinul –
Kdož byl šťastnější než já?
Sotva však se blahým čiji,
Procitnu – a štěstí miji;
Bylť to jen
Pěkný sen. (...)“¹²

„(...)“
O ne! – Tam, kde v plné kráse květe
Věčný, nepomíjející máj,
Tam mi v tobě, nadpozemský světe,
Vykvitne zas blaženější ráj.
Tamt' se zjeví všecky sny mé krásné,
Tam i Línu užřim v říze jasné!¹³

V roce 1824 vydal Marek sbírku povídek *Konvalinky*, kterou roku 1828 rozšířil o několik dalších povídek. Ve sbírce *Konvalinky* jsou povídky převážně historické, avšak v nich stále zůstává téma typické pro *Básně* z roku 1823. V další sbírce básní *Balady a romance* z roku 1843 nalézáme opět lyriku přírodní s tématem nešťastné lásky, jako příklad může posloužit ukázka z básně *Ubohý pastýř*.

¹¹ Z HVĚZDY, Jan: *Sebrané spisy Jana z Hvězdy: Lína*, svazek 1., Praha 1873, s. 109–110.

¹² Z HVĚZDY, Jan: *Sebrané spisy Jana z Hvězdy: Sen*, svazek 1., Praha 1873, s. 107.

¹³ Z HVĚZDY, Jan: *Sebrané spisy Jana z Hvězdy: Útěcha*, svazek 1., Praha 1873, s. 138.

„(…)

A smrt' zhltna dívku věrnou,

Co mráz Vesny květ.

Pak zdobilo hrobku její

Vonné myrtoví;

Větrkové posud vějí

Dech tam ambrový.

Mezi slavíkovo pění

Zněl hlas smutného,

Mísilo se žalostnění

Mládce věrného

O jak těsný bol ho tížil,

S jakou tklivostí

Pokaždé se k rovu blížil

S zbožnou tichostí!

Nedlouho však jemu oužil

Prsa trudný cit;

Dalť mu osud, po čem toužil,

Dal mu – chladný byt.“¹⁴

Ve 40. letech 19. století vychází nejen jedna z nejznámějších Markových básní *Píseň česká*, ale též dvě povídky *Jarohněv z Hrádku* a *Mastičkář*. *Píseň česká* se do povědomí českého obyvatelstva dostala díky dvěma hudebním zpracováním Bedřichem Smetanou v roce 1868 jednak pro mužský sbor a jednak pro sbor smíšený.¹⁵ Jedná se o významnou sborovou skladbu, která se stala symbolem vlastenectví.

„(…)

Píseň česká srdce jímá,

brzy proudí, brzy hřímá;

někdy lahodou oplývá,

¹⁴ Z HVĚZDY, Jan: *Sebrané spisy Jana z Hvězdy: Ubohý pastýř*, svazek 1., Praha 1873, s. 72.

¹⁵ ZILYNSKYJ, Bohdan: *Jan Jindřich Marek – Jan z Hvězdy: život obrozeneckého spisovatele*. Mariánská Týnice 2003, s. 22.

jindy žalem se odívá,
tu zas frašně štěbetá.
Nejvřeleji ale znívá,
lásku k vlasti kdy rozhřívá.“¹⁶

Povídka *Jarohněv z Hrádku* aneb *Povídka z doby Jiřího z Poděbrad* vyšla roku 1843 a zachycuje období pohusitské v českých zemích. Marek se ve své povídce názorově přiklání k postavě Jiřího z Poděbrad, u kterého můžeme vidět náboženský liberalismus, a zároveň odmítání náboženského radikalismu jak u Táboritů, tak u papežské katolické strany.¹⁷ Povídka *Mastičkář* aneb *Povídka z časů Jindřicha Korutanského* byla vydána roku 1845. Marek pomýšlel i na třetí novelu tentokrát z doby Ferdinanda I. Habsburského, avšak povídku nikdy nenapsal a po vydání *Mastičkáře* s literární činností skončil.¹⁸ Jan Jindřich Marek zemřel den před svými padesátými narozeninami 3. listopadu 1853.¹⁹

Vrcholná tvorba Jana z Hvězdy

Jan z Hvězdy byl ve své době velmi populární. V první polovině 19. století publikovalo svá díla v českém jazyce jen velmi malé množství spisovatelů, čímž Marek obohatil česky psanou literární produkci. Do podvědomí čtenářů se však dostal ve 40. letech 19. století, a to díky začínajícímu pražskému nakladateli Jaroslavu Pospíšilovi, který mu nabídl vydávání jeho spisů. Marek začal své práce systematicky opravovat a doplňovat. V roce 1843 vyšel *Prvý svazek Zábavných spisů Jana z Hvězdy*, další svazky vycházely do roku 1847.²⁰

Literární tvorba Jana z Hvězdy nebyla populární pouze v okruhu české inteligence a měšťanstva, ale rozrostla se také do okolí českého venkova. V roce 1848 Božena Němcová objednala *Zábavné spisy Jana z Hvězdy*, aby je mohla rozšířit v okolních vesnicích u Domažlic.²¹

¹⁶ ZILYNSKYJ, Bohdan: *Jan Jindřich Marek – Jan z Hvězdy: život obrozeneckého spisovatele*. Mariánská Týnice 2003, s. 83.

¹⁷ VLČEK, Jaroslav: *Dějiny české literatury, I/1. Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu*. Praha 1957, s. 626.

¹⁸ Tamtéž, s. 627.

¹⁹ Datum smrti se ve všech pramenech a odborných publikacích shoduje.

²⁰ ZILYNSKYJ, Bohdan: *Jan Jindřich Marek – Jan z Hvězdy: život obrozeneckého spisovatele*. Mariánská Týnice 2003, s. 25.

²¹ Tamtéž, s. 32.

Historická proměna tématu Mastičkáře

Markova postava mastičkáře Severína a jeho pomocníka Rubína nebyly ničím novým ani neobvyklým. Nejstarším dokladem jsou latinsky psané velikonoční hry a slavnosti ze 13. století. Ve *Svatojiřském procesionálu*, který byl ve 20. letech 14. století přepsán za abatyše Konhuty, nalezneme scénu na rynku, v níž tři Marie žádají mastičkáře o masti, kterými by pomazaly Kristovo tělo.²² Tato scéna byla přidána před apoštolský výjev.

„Po skončení responsoře nechť se tři Marie ubírají k mastičkáři, aby opatřily vonné masti, zpívajíce antifonu:
Vonnou látku hledáme koupiti,
tělo Kristovo chceme pomazati.
Vonná zajisté jest oběť zápalná
pohřbení Kristova památka.“²³

Mastičkář je v této verzi pouze prodejcem, který nijak do příběhu nezasahuje.

„Po jejím skončení mastičkář zpívá antifonu:
Dostanete tu nejlepší masti,
Spasiteli pomažete rány,
pro památku jeho pochování
a pro jeho jména oslavení,
dá jim nádobky.“²⁴

Podle Jana Vilikovského je mastičkářská scéna inspirována cizím vzorem, pravděpodobně velikonoční hrou augustiniánského kláštera v Klosterneuburgu, která je dochována v zápise ze 13. století.²⁵ Postupem času a smíšením náboženských a světských témat se tradiční scéna tří Marií nakupujících masti od mastičkáře zparodovala.

V roce 1822 byl Václavem Hankou v knihovně Národního muzea nalezen *Muzejní zlomek*, někdy též nazývaný *Muzejní rukopis*, který se datuje do první

²² VILIKOVSKÝ, Jan: *Pisemnictví českého středověku*, Praha 1948, s. 100.

²³ VILIKOVSKÝ, Jan: *Pisemnictví českého středověku*, Praha 1948, s. 100.

²⁴ Tamtéž, s. 101.

²⁵ Tamtéž.

poloviny 14. století. V *Muzejním zlomku* vystupuje opět mastičkář, který má třem Mariím prodat masti. Na rozdíl od *Svatojiřského procesionálu* ve zlomku vystupují také dva Severínovi služebníci Rubín a Pustrpalk, kteří se mezi sebou přou o to, který z nich je vznešenějšího původu. Dále ve hře vystupuje Abrahám a jeho syn Izák, a dokonce se ve zlomku objevuje mastičkářova žena, která si stěžuje na manželovo chování, a chce jej proto opustit. Mohl to být právě Hankův *Mujejní zlomek*, kterým se Marek inspiroval k napsání svého díla, dokonce vyšel ve *Výboru z literatury* v roce 1845, ve stejném roce byl vydán i *Mastičkář* Jana z Hvězdy. Markovu první kapitolu doprovází citace z Hankova *Staročeského skládania*.

„Severín: Rubíne! Rubíne!

Rubín: Co kážeš, mistře Severíne?“²⁶

Synopse Mastičkáře z Muzejního zlomku

Mastičkář vysílá Rubína, aby přivedl 3 ženy, které se ve městě poptávají po mastech. Marie jsou označeny číslovkami a promlouvají latinsky a vzápětí promluvy opakují česky, načež jim Severín odpovídá zprvu latinsky, ale dále pokračuje česky. Severín povolává Rubína, aby přivedl umrlce, na kterém Mariím předvede kouzlo svých mastí. Mrtvým chlapcem je Izák, syn Abraháma, který po Severínovi žádá vzkříšení svého syna. Zprvu Abrahám nabízí tři hříby a půl sýra, později je ale ochoten zaplatit mnoho zlata, a dokonce je ochoten dát mastičkáři svou dceru Meču. Nakonec se však nedozvíme, zda svou dceru mastičkáři prodal.

Severín Izákovo tělo pomazal a opravdu jej oživil. Izák si však stěžuje na způsob, kterým bylo jeho tělo pomazáno a jaké části těla mu mastičkář pomazal.

„jiní mistři po swém práwu

maží swými mastmi hlawu:

ale tys mi, mistře, dobře shodil,

ežs mi všichnu ř- mast'ú oblil.“²⁷

Severín se dále muži nezabývá a věnuje se Mariím. Představuje jim své výrobky, líčí jim jejich původ a nabízí jim i zkrášlující masti. Ženy však odmítají

²⁶ ŠAFAŘÍK, Pavel Josef (ed.): *Wýbor z literatury české, díl prwní, od nejstarších časůw až do počátku XV. století*, Praha 1845, s. 69.

²⁷ ŠAFAŘÍK, Pavel Josef (ed.): *Wýbor z literatury české, díl prwní, od nejstarších časůw až do počátku XV. století*, Praha 1845, s. 78.

a vysvětlují mu, že potřebují mast na pomazání Kristova těla. Ze smutku Severín snižuje cenu mastí ze tří hřiven na dvě, to ale rozhoří mastičkářovu ženu.

„I co pášeš sám nad sobú,
i nade mnú, chudú ženu?
Proto ty lkáš chudobú,
a já také hubená s tobú; ...“²⁸

Severín osočí ženu z pití a vyhrožuje jí, že odejde s pláčem, poněvadž ji uhodí, to si žena nenechá líbit a oznamuje mastičkáři, že jej opustí. K tomu se přidávají Rubín s Pustrpalkem, kteří se začnou dohadovat o tom, který z nich je vznešenějšího a váženějšího původu. Rubín ukončuje při výhrůžkou.

„Náhle přestaň! newolaj mnoho,
nebo zlým užiweš toho;
přestaň! nebo tě přewracu,
žíly, kosti tiemto kyjem w tobě zmlácu.“²⁹

Celý zlomek je zakončen Severínovým uklidňováním Marií: „Cné panie, na to wy netbajte.“³⁰

Synopse Mastičkáře z Drkolenského zlomku

V roce 1887 v knihovně hornorakouského města Drkolná (Schlägl) byl Adolfem Paterou nalezen text *Mastičkáře* spolu s několika dalšími zlomky her na desce rukopisu *Summy viciorum et virtutum*. Dochovaný opis her se datuje do druhé poloviny 14. století, sám Patera na základě analýzy pravopisu datuje rukopis mezi léta 1365–1385.³¹ Drkolenský *Mastičkář* se od muzejního *Mastičkáře* velmi neliší. Drkolenský *Mastičkář* je výrazně zesvětštěn a text je vystavěn na komických promluvách a parodických výstupech, čímž se podobně jako *Mastičkář z Muzejního zlomku* odkloňuje od tradičních velikonočních her ze 13. století, které oslavovali zmrtvýchvstání Ježíše Krista.

²⁸ ŠAFAŘÍK, Pavel Josef (ed.): *Wýbor z literatury české, díl prwní, od nejstarších časůw až do počátku XV. století*, Praha 1845, s. 80.

²⁹ ŠAFAŘÍK, Pavel Josef (ed.): *Wýbor z literatury české, díl prwní, od nejstarších časůw až do počátku XV. století*, Praha 1845, s. 82.

³⁰ Tamtéž.

³¹ ČERNÝ, Václav: *Staročeský Mastičkář*. In: *Rozprawy Československé akademie věd*, r. 65, 7, Praha 1955, s. 25.

Hlavní postavy zůstávají stejné (mastičkář, Rubín, Pustrpalk), ale na rozdíl od předešlých her k příchodu tří Marií nedochází, i když se jejich příchod očekává. Postava Abraháma má v drkolenském *Mastičkáři* méně prostoru než v *Mastičkáři* muzejním, dokonce se v dramatu označuje pouze jako „Žid“. Samotná postava mastičkáře ustupuje do pozadí a podobně jako Abrahámovo, ani Severínovo jméno se v celém zlomku nevyskytuje a hlavní úlohu přebírá Rubín, který najímá nového sluhu Pustrpalka, který bude podřízen jemu samotnému, nikoli mastičkáři, jak tomu je v *Muzejním zlomku*. Podobně jako v *Muzejním zlomku* se i v *Drkolenském zlomku* dva pomocníci dohadují o vznešenějším původu, nakonec se ale oba rozhodnou spolupracovat, poněvadž mastičkář očekává příchod hostů z daleké vlasti. Rubínova mluva je velmi vulgární až lascivní. Rubín sám prohlašuje, že je syn nevěstky, což by vysvětlovalo původ jeho nevybíravé mluvy.

„(...)

Má tetka Jilka

a druhá Milka,

těť se po světě tkáta,

avšak po Pražě všechny mnichy znáta.

A má sestra Běta

a druhá Květa

podolkyť raky lovie.

Ktož tam býval, tent' lép povie. (...)“³²

Odlíšnost můžeme shledat i v tradičním dvojverší, ve kterém mastičkář volá na Rubína. Na rozdíl od promluvy z *Muzejního zlomku*, v němž je znát úcta Rubína k mastičkáři, se v *Drkolenském zlomku* objevuje zesměšňování ze strany sluhy:

„Mastičkář: Rubíne! Rubenče!

Rubín: Co kážeš, mistře hubenče?“³³“³⁴

Ač *Drkolenský rukopis* pochází ze 14. století, Jan Jindřich Marek se jím nemohl inspirovat. Markův *Mastičkář* byl poprvé vydán v roce 1845 a *Drkolenský*

³² ČERNÝ, Václav: Staročeský Mastičkář. In: *Rozpravy Československé akademie věd*, r. 65, 7, Praha 195, s. 21.

³³ Hubenec – ubožák, nešťastník, zbědovaný člověk; BĚLIČ, Jaromír–KAMIŠ, Adolf–KUČERA, Karel: *Malý staročeský slovník*. Praha 1979, s. 75.

³⁴ ČERNÝ, Václav: Staročeský Mastičkář. In: *Rozpravy Československé akademie věd*, r. 65, 7, Praha 1955, s. 18.

rukopis byl Paterou nalezen v roce 1887, v té době byl již spisovatel přes 30 let mrtev. Doba objevení proto podporuje myšlenku, že to byl právě *Muzejní zlomek*, kterým se Marek nejvíce inspiroval, napovídá tomu i přejatí mastičkářova jména Severín a využití postavy mastičkářovy ženy, která se v *Drkolenském zlomku* nevyskytuje.

Podle Václava Černého se jak v *Muzejním zlomku*, tak *Drkolenském zlomku* jedná o úplnou mastičkářskou frašku. Rozšířením počtu hlavních postav o dva pomocníky a přehnaná sebechvála a chvála výrobků dala vzniknout frašce. Jejími hlavními znaky jsou: výjev léčení nemocného, najímání mastičkářského pomocníka a výjev hádky mezi nimi.³⁵

Dva středověcí Mastičkáři

Začlenění jednotlivých výstupů *Muzejního zlomku* do velikonoční hry napovídá, že mastičkářská scéna byla sepsána klerikem se zřetelem na kontext tradičních pašijových velikonočních her. Byli to právě klerikové, kteří měli ve středověku možnost podílet se na šíření a rozvoji náboženských her, náboženské hry přepisovali a rovněž hry rozšiřovali o latinsko-české verše. Klerikové byli spojícím mostem mezi církevním a světským, jednak byli duchovními a jednak byli žáky, jejichž oblíbenou žakovskou tvorbou byla parodie. K tradiční náboženské scéně tří Marií, přibylo náboženské téma Abraháma a Izáka, ale také byla připojena světská scéna mastičkáře a dvou sluhů. Spojení církevní a světské složky se stalo základem pro „spojení její náboženské i společensko-kritické a zábavné tendence.“³⁶

Na jedné straně hry stojí osoby biblické, na straně druhé osoby komické; osoby vznešené a vážné, a naopak osoby nevzdělané a vulgární. Ve hře můžeme spatřovat střídmost Marií a bezstarostnost, požívačnost sluhů. V opozici stojí také latinské citace bible a Rubínova mastičkářská píseň, která kombinací latiny a češtiny oslavuje mastičkářovi schopnosti.

³⁵ ČERNÝ, Václav: Staročeský Mastičkář. In: *Rozpravy Československé akademie věd*, r. 65, 7, Praha 1955, s. 75–76.

³⁶ SVEJKOVSKÝ, František: Dvě verze Mastičkáře – Dva typy středověké frašky. In: *Česká literatura: časopis pro literární vědu*. Praha: ČSAV, 1963, 11(1), s. 476.

„Sed' wem přišel mistr I-po-krates de gra-ti-a di-vi-na, ne-niet hor-šie-ho w tento čas in ar-te me-di-ci-na: ko mu kte-rá ne-moc ško-dí a chtělby rád žiw bý-ti, on je-ho chce u-zdra-wi-ti, žeť mu-sí du-še zbý-ti.“³⁷

Napětí způsobené střetáváním dvou rovin – církevní a světské, má svůj výsledný odraz. „V postavách a jejich pojetí se vyhrocují protiklady vlastností, způsobů jednání i mluvy s jediným cílem – dosáhnout působivého ohlasu publika prostředky, z nichž právě ty nejvýraznější ukazovaly k ovzduší žakovské, klerické tvorby jako ke svému zdroji.“³⁸

V roce 2000 napsal Viktor Viktor studii o *Mastičkáři z Muzejního zlomku*, v níž se věnuje parodii a frašce středověkého písemnictví právě na příkladu muzejního *Mastičkáře*. Podle Viktorovy nebyla parodie ve středověku chápána jako zavrženíhodná či nepřipustná, avšak měla jistá vymezení a řadila se na okraj oficiální tvorby, přičemž se u ní předpokládaly dvě mezní funkce – prvoplánový věcný význam a význam hlubší: „Její prvoplánový věcný význam nesporně pobavil primitivního recipienta. Její hlubší význam, vytváření konotačních představ, měl smysl pro vzdělance, jemuž zdánlivá triviálnost parodického tvaru byla schopna vyvolat asociativní vazbu zasahující jeho duševní obzor.“³⁹ Pro výše zmiňovanou frašku je typické trichotomní vertikální rozčlenění postav, přičemž krajní protipóly – vznešenost zobrazována v podobě tří Marií a profánnost zastoupena Rubínem, Pustrpalkem, Abrahámem, Izákem a mastičkářovou ženou – nikdy nevstoupí do přímé interakce. Středovou pozici zaujímá mastičkář, který spojuje a kříží vznešené s profánním. „Je to vzdělanec, je schopen komunikovat s Mariemi nekarikovanou latinou, jejich vznešenost izoluje od profánního světa.“⁴⁰ Mastičkářská trichotomie je parodií na augustinskou trichotomii nebe, pekla a země, v níž síly spasení a zatracení svádějí boj o lidskou duši. Viktora ve své studii upozorňuje na rýmové schéma, které je v *Mastičkáři* naprosto ojedinělé. „V dosavadních básnických projevech převažoval sdružený rým rýmující dvouverší. (...) Sám rým je vzhledem k zvukové recepci dramatu důležitou

³⁷ ŠAFAŘÍK, Pavel Josef (ed.): *Wýbor z literatury české, díl prwní, od nejstarších časůw až do počátku XV. století*, Praha 1845, s. 67.

³⁸ SVEJKOVSKÝ, František: Dvě verze Mastičkáře – Dva typy středověké frašky. In: *Česká literatura: časopis pro literární vědu*. Praha: ČSAV, 1963, 11(1), s. 482.

³⁹ VIKTORA, Viktor: Mastičkář – muzejní zlomek. In: *Sborník prací Filozofické fakulty Ostravské univerzity. Literární věda*, č. 4. č. 193, 2000, s. 146.

⁴⁰ Tamtéž, s. 146.

významovou nebo signalizující složkou.⁴¹ Podle Viktory nastává významový zlom ve chvíli, kdy se mastičkář rozhodne vzkřísit Abrahámovu syna, poněvadž je využit přerývavý rým:

„Severín: Abrahame! to já tobě říci chcu,
že já twého syna ulěču,
ač mi dáš tři hřiwny zlata,
a k tomu swú dceř Meču.“⁴²

Vrcholná scéna Izákova kříšení přichází s náznakem obkročného rýmu kombinovaného s rýmem sdruženým a podle Viktory rámuující verše zdůrazňují v rýmové pozici rozhodující výrazy „Hospodin“ a „syn“, které připomínají vzkříšení Ježíše Krista, dokonce je každý verš zakončen samohláskou *u*:

„Pomáhaj mi, boží synu!
ať jáz u mej prawdě nehynu:
we jmě božie jáz tě mažu,
južť chytrostí wstáti kážu.
A co ty ležíš, Isáku,
čině otcu žalost takú?
wstaň, daj chwálu hospodinu,
swaté Maře, jejie synu!“⁴³

Mastičkář *Muzejního rukopisu* je zlomkem dramatu, a proto jsou různé kombinace rýmů a hláskové instrumentace vnímány při pozorném poslechu. „Uvědomíme-li si znovu veškerý systém aluzí, parodické scény tvořené nejprimitivnějšími prostředky, konfrontaci profánního a vznešeného i kompoziční schéma, je na místě závěr, že Mastičkář patří mezi důležitá a vrcholná díla českého literárního středověku.“⁴⁴

⁴¹ VIKTORA, Viktor: Mastičkář – muzejní zlomek. In: *Sborník prací Filozofické fakulty Ostravské univerzity. Literární věda*, č. 4. Č. 193, 2000, s. 147.

⁴² ŠAFAŘÍK, Pavel Josef (ed.): *Wýbor z literatury české, díl první, od nejstarších časůw až do počátku XV. století*, Praha 1845, s. 77.

⁴³ ŠAFAŘÍK, Pavel Josef (ed.): *Wýbor z literatury české, díl první, od nejstarších časůw až do počátku XV. století*, Praha 1845, s. 78.

⁴⁴ VIKTORA, Viktor: Mastičkář – muzejní zlomek. In: *Sborník prací Filozofické fakulty Ostravské univerzity. Literární věda*, č. 4. Č. 193, 2000, s. 149.

Drkolenský zlomek je na první pohled rozdílný svou jednoduše světské mastičkářské scény, která není přerušena náboženským výstupem tří Marií. Ve chvíli, kdy mastičkářská scéna končí, je ve hře prostor pro příchod dalších postav a rozvinutí druhé dějové linie. V popředí *Drkolenského zlomku* jsou sluhové, jejichž role stojí na vzájemných hádkách. Mastičkářská scéna je rozvíjena jako světská hra, čímž se změnil jeden z hlavních rysů muzejního *Mastičkáře* a objevil se rys nový, který nebyl v muzejní verzi tolik rozvinut. „V pozadí tvůrčího záměru autora drkolenského znění tušíme úsilí o jiný typ hry, o hru jen a jen světskou a přitom lehce srozumitelnou, v plném smyslu slova lidovou.“⁴⁵

Erotické motivy jsou v drkolenském *Mastičkáři* hojně zastoupeny. Jako příklad může soužít Rubínova promluva o mastech a jejich blahodárných účincích. Erotické motivy jsou ve výkladu opakovaně zmiňovány, naopak v *Muzejním zlomku* jsou erotické promluvy spíše nahrazovány humornými prvky.

„(...)

Totoť mast prvá, drahá,
nemát' jie Viedeň ani Praha.
kteráž mužě žena jmá,
ješto v noci nevstává,
kup u nás masti této,
budeš mieti lepší dvě to!
Když svému muži málo pomažeš,
kdy chceš kokrhati jmu kážeš. (...)⁴⁶

Podobně jako pouhý nástin příchodu Marií i židovská scéna byla razantně zkrácena. Návštěva Žida obsahuje pouhý mastičkářův příslib pomoci a vzkříšení Abrahámovy syna. Výstup dále nepokračuje, neboť na scénu opět přichází dohadování dvou sluhů, a proto nevíme, jestli mastičkář syna oživí. *Drkolenský zlomek* se nedochoval celý, proto lze předpokládat, že Židův výstup pokračuje v další scéně, podobně jako příchod tří Marií. Řetězec uzavřených výstupů tvoří frašku, která byla populární mezi žakéři a žáky. Ve fraškách celá váha příběhu stála

⁴⁵ SVEJKOVSKÝ, František: Dvě verze Mastičkáře – Dva typy středověké frašky. In: *Česká literatura: časopis pro literární vědu*. Praha: ČSAV, 1963, 11(1), s. 484.

⁴⁶ ČERNÝ, Václav: Staročeský Mastičkář in *Rozpravy Československé akademie věd*, r. 65, 7, Praha 195, s. 22.

na promluvách dvojic a na jejich jednáních. Očekávaný přístup tří Marií by znamenal proměnu ve stylu a příběhu dosavadní hry.

Podle Sevdaliny Velevy je staročeský *Mastičkář* první česky psané satirické dílo, v němž se objevuje i parodie. „Poprvé a zábavnou formou míří autor kriticky na morálku středověkého českého člověka. (...) K nám se hra dostává jako první dílo, které zachycuje v českém jazyce mentalitu středověké společnosti v první čtvrtině 14. století. Z ní bychom mohli vyčíst bolavé otázky, které znepokojovaly stav duchovenstva, k němuž pravděpodobně patřil i sám autor hry.“⁴⁷

Čtyři verze postavy mastičkáře

Původní mastičkář ze *Svatojiřského procesionálu* je pouhým prodejcem, který jen předá Mariím mast a o jeho osobnosti se nic nedozvíme. Postava mastičkáře se razantně rozvíjí v *Muzejním zlomku*. Mastičkář se jeví jako osoba vážná a zdánlivě si udržuje rysy důstojnosti z původních velikonočních her. Vystupuje jako vzdělaný a moudrý, dokonce je ochoten slevit z ceny i přes zlost ženy. Mastičkář si udržuje vážnost, přestože je odsunut do pozadí a na hlavní scéně vystupují dva sluhové, které musí mastičkář kárat. I v jeho promluvách poznáváme mastičkářovu moudrost, jako by promlouval mudrc, vzdělanec povznesený nad obyčejné lidi.

„Rubíne, pustwě tento hněw na stranu;
howějš lépe swému pánu,
budewě w ten čas bohata,
mine najú wše zlá ztráta.“⁴⁸

Mastičkář v *Drkolenském zlomku* prošel od muzejního rukopisu výraznou proměnou. Veškerá moudrost a vážnost mastičkáře vymizela, ani vybrané vystupování v *Drkolenském zlomku* nenajdeme. Mastičkář se svým chováním a mluvou neliší od sluhů. Vulgárně oslovuje i svého sluhu Rubína:

⁴⁷ VELEVA, Sevdalina: *Parodie v české středověké literatuře* [online]. Pardubice, 2017 [cit. 2022-03-16]. Disertační práce. Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, s. 176–177.

⁴⁸ ŠAFAŘÍK, Pavel Josef (ed.): *Wýbor z literatury české, díl první, od nejstarších časůw až do počátku XV. století*, Praha 1845, s. 70.

„I kdes tam byl tak dlúho,
kurvy synu, a ne slúho?“⁴⁹

Mastičkář Jana Jindřicha Marka se charakterově přibližuje mastičkáři z *Muzejního rukopisu*, dokonce přejal i mastičkářovo jméno Severín, které je ovšem smyšlené. Pravé mastičkářovo jméno je Roland, identitu však skrývá a v celém Českém království je znám jako Severín. Mnoho mužů však Severínovu pravou totožnost poznává, například jeho přítel Olbram, kněz Berengar nebo Peregrin Křovák, který při setkání se Severínem prohlašuje: „Ano, a vím, že tyto ruce, co nyní trou mastí a prášky, před nedávným časem máchaly mečem – a jméno Roland bývalo kdysi ještě proslulejší a slovnější, než nyní je jméno Severín.“⁵⁰ Ve středověkých hrách se nedočteme nic o oděvu mastičkáře, avšak Markův mastičkář je popisován několikrát. „Jeho neobyčejný oděv byl střižen podle cizozemského kroje: až po samé kotníky mu dosahovala dlouhá, řasnatá sukně, červená jako krev, stažená nad kyčli širokým černým pásem, na němž bylo dovednou rukou vyšito dvanáct znamení nebeských v přepodivných podobách. Hlavu mu zastiňovala jasně zelená kukla a z ní vyhlížela snědá, sluncem opálená tvář s dvěma malýma, mrštnýma, čipernýma očima. Velkým zahnutým nosem a zašpičatělou bradou, z níž téměř až k pasu splývaly ve vážných vlnách vousy protkané stříbrnými nitkami. Kolem hrdla se mu vinuli dva ochočení hadi, (...)“⁵¹

Autor tvrdí, že si mastičkář teprve nedávno postavil na Staroměstském náměstí krámek. „Kdo byl v nesnázi a nevěděl si rady, uchýlil se k mistru Severínovi, a hledal-li kdo útěchu nebo pomoc, našel rovněž útočiště v mistru Severínovi. Tak se v krátkém čase roznesla pověst o něm po celé Praze, ač – jak řečeno – teprve nedávno otevřel svůj krámeček na náměstí.“⁵² Později se však dozvídáme, že má mnoho lidí v Severína důvěru, dokonce i konířova dcera Lidka. Tato informace je však v odporu s tím, že by byl Severín v Praze pouze krátký čas. Konířova žena Severínovi sděluje, že její muž před nedávnem odjel do Nymburka: „Vy, jenž s ním píváte, rokujete, strýčkujete s ním, třikrát za den se pohněváte a zas tolikrát se udobříte? Vy byste nevěděl, že můj Tomeš již před několika dny odešel

⁴⁹ ČERNÝ, Václav: Staročeský Mastičkář. In: *Rozpravy Československé akademie věd*, r. 65, 7, Praha 195, s. 18.

⁵⁰ Z HVĚZDY, Jan: *Mastičkář*, Praha 1957, vyd. 8., s. 84.

⁵¹ Z HVĚZDY, Jan: *Mastičkář*, Praha 1957, vyd. 8., s. 5.

⁵² Z HVĚZDY, Jan: *Mastičkář*, Praha 1957, vyd. 8., s. 7.

do Nymburka nakoupit mladé koně (...)“⁵³ Její slova potvrzují dlouhé přátelství mezi dvěma muži, i když Severín do Prahy údajně přišel před nedávnem.

Děj Mastičkáře Jana z Hvězdy

Příběh Mastičkáře začíná na Staroměstském náměstí v Praze, kde mastičkář Severín spolu se svým pomocníkem Rubínem předvádí davu diváků své výrobky. „Pro každého věděl mastičkář radu, pro každého měl pohotově mast, prášek nebo tinkturu.“⁵⁴ Za Mastičkářem přichází konířova dcera Lidka, která žádá vyslechnutí v soukromí, a proto s ní Severín odchází. Severín se od její matky dozvídá, že Lidka čeká dítě se šlechticem Vilémem z Bergova, který je však přislíben kněžně Elišce. Poté co Severín opouští dům koníře Tomše, jde do špitálu křížovníků s červenou hvězdou navštívit svého přítele Olbrama. Z rozhovoru vyplývá, že mastičkář Severín je ve skutečnosti rytíř Roland, který svou identitu skrývá, poněvadž v minulosti napadl svůdce své ženy šlechtice Tomana z Bergova, strýce Viléma z Bergova. Toman útok přežil a Severín chce dostát své vytoužené pomsty.

Ve špitálu však probíhá další rozhovor mezi Olbramem, Janem ze Stráže, Vítkem z Landštýna a knězem Berengarem o současné politické situaci. Nikdo nerad vidí Korutana na českém trůně a všichni doufají v panovníka, jenž zná český lid, českou řeč a české obyčeje a mravy. Obrozenský důraz je typický pro období 19. století a češství je pro období národního obrození jedním z důležitých akcentů. František Kutnar ve své publikaci *Obrozenské vlastenectví a nacionalismus* poukazuje na vztah člověka k vlasti. „Vlast je velikým dárcem a prvním původcem všeho poznání. Je tak spjata s životem i myšlením člověka; bez ní není jeho bytí tělesného ani duševního. (...) Biologická a pokrevní souvislost vede k představě vlasti jako „všeobecné matky“ všech synů, která miluje stejně všechny své děti a vyrovnává společenské i hospodářské rozdíly.“⁵⁵ Podobně rozhodujícím elementem byla řeč. O vztahu vlastenectví zemského a vlastenectví jazykově-etnickém píše i Vladimír Macura ve *Znamení zrodu*: „Národ a jazyk od počátku vystupovaly v myšlenkové soustavě vrcholného národního obrození jako pojmy

⁵³ Z HVĚZDY, Jan: *Mastičkář*, Praha 1957, vyd. 8., s. 10.

⁵⁴ Z HVĚZDY, Jan: *Mastičkář*, Praha 1957, vyd. 8., s. 6.

⁵⁵ KUTNAR, František: *Obrozenské vlastenectví a nacionalismus*. Praha 2003, s. 198.

vzájemně těsně propojené. V definicích byl uváděn jazyk jako základní atribut národa.⁵⁶

„Čechové zasluhují mít krále českého, a ne cizince, příšlého z ledajakých pekel.“⁵⁷ Všichni muži u stolu jsou proto rozhodnutí za kněžnu Elišku položit vlastní život.

V Praze se strhne bitva mezi dvěma měšťanskými rody, Velfovci a Olbramovci, při níž je zraněn mladík Vítek z Landštýna. Poté co Severín chlapci ošetří rány, strhne se mezi muži opět vlastenecká debata, které dominoval Olbramův hlas, který poukazuje na sílu národa, který když se semkne, může vzniknout silný český stát.: „Má-li se strom hrdě pnout k oblakům, musí hluboko do země zakotvit kořeny – musí mít zdravý kmen a na všechny strany rozkládat své silné i útlé ratolesti.“⁵⁸ O Vítku se několik dní stará Viola, dcera Jindřicha z Lípy. Vítek ve Viole spatřuje kněžnu Elišku a do panny se okamžitě zamiloval.

Král Jindřich uspořádá ples, na nějž pozval sobě nakloněnou šlechtu a mnohé pány. „Marnotratný“ král, jak jej Marek ve svém díle nazývá, Elišce oznamuje, že bude provdána za Viléma z Bergova. Eliška svůj osud odmítá slovy: „(...) jsem dcera krále českého, vnučka slavného Otakara, dědička slávy Přemyslovců! – Dám-li kdy svou ruku muži, musí ten muž být mne hoden, musí býti s to vstoupit v řadu slavných panovníků a bohatýrů, kteří slynuli hrdinstvím v boji a věhlasem v míru.“⁵⁹ Král Jindřich na smír Elišce nabízí číši. Kněžně se však přitíží a pod stráží Jindřicha z Lípy a Valdeka je odvedena do Starého Města.

V měšťanském domě na Starém Městě zbraslavský opat Konrád zdůvodňuje, proč se kněžně přitížilo – byla totiž otrávena jedem. Severín s Rubínem Elišku neznámým zákrokem zachránili a bylo dohodnuto, že kněžnu tajně přesunou do Nymburku, města oddanému královské rodině.

Severín se vydává za přítelem Olbramem, se kterým rozmlouvá o situaci v Praze, nutném spojení a ochraně Elišky. „I kdybychom ji obklopili sedmerou stráží, vždy se ještě najde nějaký zrádce, jenž jí za jidášskou mzdu podá utřejch nebo probodne prsa vražednou dýkou. Víme, že se cosi podobného nedávno stalo

⁵⁶ MACURA, Vladimír: *Znamení zrodu a české sny*. Praha 2015, s. 175.

⁵⁷ Z HVĚZDY, Jan: *Mastičkář*, Praha 1957, vyd. 8., s. 19.

⁵⁸ Z HVĚZDY, Jan: *Mastičkář*, Praha 1957, vyd. 8., s. 32.

⁵⁹ Z HVĚZDY, Jan: *Mastičkář*, Praha 1957, vyd. 8., s. 55.

v Olomouci.⁶⁰ Mastičkář se po domluvě s Olbramem rozhodl hledat tábor pověstného krále žebráků Peregrina Puše přezdívaného Peregrin Křovák, aby jej přesvědčil k přidání se do obrany Prahy v blízké bitvě proti Korutanům.

Mezi chudinou rozpoznává mastičkář Konířovu dceru Lidku, která se rozhodla ze strachu před otcovým hněvem uprchnout z domu. Poté co se Severín s Peregrinem domluvili na obraně Prahy, odchází Severín s Lidkou ke svému příteli knězi do Podhájí. Kněz nabízí pomoc, avšak pod svou střechou ženu ubytovat nemůže, a proto se Lidka uchýlí do domu hrobníka. Do Podhájí ale přijíždí družina Viléma z Bergova chtě Lidku unést. Vilém je zajat, ale po rozhovoru se Severínem, kterému prozrazuje úkryt svého strýce, svůdce mastičkářovi ženy, jej Severín propouští.

V Praze si Vítek z Landštýna kupuje od ženy koníře Tomše koně. Na dvůr právě přijíždí Tomeš i se svou dcerou, která se skrývala u hrobníka v Podhájí, a pacholkem Ješkem, který Lidku dlouhou dobu miluje.

Den ode dne Jindřichova vláda slábne, a proto se král rozhodne zmocnit klíče k Praze v podobě mostní věže, čímž by získal moc nad celou Prahou, a nejen nad Malou Stranou⁶¹, která doposud podléhala jeho vládě. Ziskem Prahy by ovládal celé České království. Avšak ne celá Malá Strana stojí za králem, někteří stojí za Jindřichem z Lípy, který je považován za druhého pána Malé Strany a byl to právě on, kdo opevnil mostní věž, která Malou Stranu spojovala s Větším Městem⁶², kterému vládli Olbramovci. V Praze se strhává bitva a s pomocí Křovákovy i jeho chudiny je Praha ubráněna.

Zpráva o vítězství se roznesla a do Prahy je svolán sněm, na kterém se mělo rozhodnout o budoucím muži kněžny Elišky. Poselství k římskému císaři do Frankfurtu nad Mohanem se žádostí o jeho jediného syna Jana, který by se stal Eliščiným mužem a českým králem, se vysílá 1. července 1310.

Ve stínu oslav však žalem umírá konířova dcera Lidka. Ješek touží splnit poslední Lidčino přání a vydává se za Vilémem z Bergova, aby se s ním dívka

⁶⁰ Z HVĚZDY, Jan: *Mastičkář*, Praha 1957, vyd. 8., s. 69–70.

⁶¹ V povídce označované také jako Menší Město.

⁶² Dnes Staré Město.

mohla naposledy rozloučit. Po porodu mrtvého nemluvněte umírá i Lidka, její smrt Ješkovi zlomila srdce, a proto se pacholek rozhodne vraha své milé zabít.

Kněžna Eliška odjíždí do Špýru 14. srpna 1310 za doprovodu české šlechty. Eliška se tam má provdat za císařova jediného syna Jana Lucemburského. Jindřich Korutanský vidí v době oslav možnost opět získat svou moc a obsazuje Kutnou Horu za pomoci míšeňského markraběte, čímž se v Praze rozdmýchává již dlouhotrvající konflikt mezi Velfovci a Olbramovci. Jindřich Korutanský opevňuje Prahu a Jan Lucemburský musí hlavní město dobýt. Kněz Berengar si se Severínem domlouvá tajné znamení, o kterém informují věrný lid. O půlnoci 3. prosince 1310 zazní úder zvonu Týnského chrámu třikrát, ale lid zůstává poklidný a ve vojenských leženích vládne klid. Za úsvitu při zvonění zvonu Týnského chrámu davu podporující Jana Lucemburského zaplňují ulice a jeho vojsko ovládá Prahu.

Budoucí král je vroucně přijat. Mastičkář propouští Rubína ze svých služeb poté, co zjistil informace o životě Tomana z Bergova, na kterém chce dokonat svou pomstu. Severín nalézá Tomana pomalu umírajícího v zatuchlé světnici, místo vraždy mu však odpouští. Odpuštění ale Toman nepřijímá a ani jej Severínovi neoplácí.

Mastičkář dochází na královskou korunovaci, aby královnu Elišku požádal o Ješkovu milost. Eliška prohlašuje verdikt: „Vrah se musí podrobit církevní kázni, aby – bude-li odpuštěno tělu – očistila se také jeho duše v ohni pokání.“⁶³ Ješek se musí vydat bosýma nohama na pouť k sv. Jakubu do Compostelly.

Vítek z Landštýna si bere Violu. Na jejich svatbu přichází i královský pár. Manželé Konířovi opouští Prahu a stěhují se do Podhájí, kam se k nim uchýlí i po dvouleté cestě pokání i Ješek. Severín se stává řeholníkem a přijímá jméno Renatus. Eliščinu sestru, Annu Přemyslovnu, strávil zármutek závidosti, umírá nikým neoplakávaná. Rubín i po rozloučení se se Severínem pokračuje v prodeji svých mastí až do své smrti. Pravděpodobně umírá po požití vlastního léku.

Historický kontext povídky *Mastičkář Jana z Hvězdy*

Děj *Mastičkáře* zasadil autor do roku 1310. Českému království již v té době čtyři roky nevládli Přemyslovci a země se ocitla v bezvládlí. Poslední český král

⁶³ Z HVĚZDY, Jan: *Mastičkář*, Praha 1957, vyd. 8., s. 161.

Václav III. byl roku 1306 zavražděn v Olomouci. Václav III. zemřel bez mužského potomka, a proto byl následníkem trůnu zvolen Václavův švagr Jindřich Korutanský, muž Anny Přemyslovny. V roce 1308 byl však Jindřich VII. Lucemburský jednohlasně zvolen kurfiřty římskoněmeckým králem, který v roce 1310 vydobyl český trůn pro svého syna Jana Lucemburského, jenž si vzal za ženu Elišku Přemyslovnu, dceru českého krále Václava II. O historických událostech píše dokonce Karel IV. ve své autobiografii *Vita Caroli*. „Přeji si tedy, aby vám bylo známo, že Jindřich VII., císař římský, zplodil otce mého, jménem Jan, z Markéty, dcery vévody brabantského. Tento pojal za choť Elišku, dceru Václava II., krále českého, a obdržel s ní Království české, poněvadž nebylo mužského potomstva v královském rodě českém. I vyhnal Jindřicha, vévodu korutanského, který měl za manželku starší sestru řečené manželky, která později zemřela bez potomstva.“⁶⁴

Jan Jindřich Marek napsal svou povídku na základě faktů z množství historických pramenů. Autor nejenže své dílo zasadil do reálné historické doby, ale i některé postavy mají skutečný historický předobraz. Markův popis středověké Prahy je velmi přesvědčivý a dokazuje, že se autor studiem dané historické doby opravdu zabýval. Potvrzuje to i úvodní pasáž druhé kapitoly, ve které Marek popisuje cestu z Platněřské ulice přes Karlův most⁶⁵ do Kláštera křížovníků s červenou hvězdou na Starém městě. I přes Markovo odborné studium nalézáme v díle některé historické nepřesnosti; mastičkářův stánek stojí na Staroměstském náměstí údajně naproti Staroměstské radnici. „Naproti Staroměstské radnici, nádherné budově s vysokou věží a několika vížkami mnohem menšími, krčil se skrovný kráмец, z prken a latí a lehce větrně sbitý a strakatými plachtami ověšený.“⁶⁶ Staroměstská radnice jako taková však vznikla až v roce 1338. Král Jan Lucemburský 18. září 1338 vydal listinu, v níž udělil Pražanům privilegium na zřízení sídla městské samosprávy. „Vysoká věž“, kterou Marek zmiňuje byla postavena až roku 1364.⁶⁷

⁶⁴ KAREL IV.: *Vita Caroli: Vlastní životopis Karla IV.*, Brno 2007, s. 5.

⁶⁵ V roce 1310 se jednalo o Juditin most postavený v roce 1172.

⁶⁶ Z HVĚZDY, Jan: *Mastičkář*, Praha 1957, vyd. 8, s. 5.

⁶⁷ VLČEK, Pavel: *Umělecké památky Prahy: Staré Město, Josefov*. Praha 1996, s. 136–137.

Inspirace Zbraslavskou kronikou

Jan Jindřich Marek pravděpodobně množství informací čerpal ze *Zbraslavské kroniky*, jejíž části o nástupu Lucemburků sepsal Petr Žitavský. Petr Žitavský oslavuje nový vládnoucí rod Lucemburků, líčí při smrti zázraky Václava II. a císařovny Markéty, kritizuje vládu Jindřicha korutanského a následně vyzdvihuje postavu Elišky: „Neboť když pod bezmocnou a nespořádanou vládou Jindřicha, vévody korutanského, který měl jen podle jména titul královský, království České, které bylo před jeho příchodem bohaté mírem i bohatstvím, zakoušelo se vzrůstem zla na všech stranách pustošící rozvrat, že takřka už hrozila konečná zkáza jeho důstojnosti, a nastalé rozdělení království samo sebou podávalo zřejmý důkaz vlastního zpustošení, kdyby ruka obnovující a nastalá rozptýlení spojující i roztrhané věci sjednocující rychle nezamezila tak veliká nebezpečství: urozená panna, z rodu královského zrozená, mladá věkem, ale dospělá mravy a duchem stará, Eliška, dcera pana Václava, šestého krále českého, (...)“⁶⁸

Petr Žitavský popisuje Elišku jako chytrou, přátelskou, zbožnou, přející ve všem svému švagrovi a sestře Anně, naopak Jindřich Korutanský je ve světle Žitavského nespořádaným vládcem, který se nebál podat kněžně v jídle jed. Ve všech ohledech se Marek inspiroval právě *Zbraslavskou kronikou*, kromě malého detailu v podobě jedu, který byl kněžně podán v nápoji, nikoli v jídle. Následný útěk do Nymburka je opět přejat ze *Zbraslavské kroniky*: „Rychle se oblékla do pláště chudačky, vzavši s sebou jen dvě dívky, Cecilii a Anežku, zahaleno jako jedna stařena šlo pěšky hodně rychle krácejíc kvetoucí mládí panny až na Vyšehrad a tam v naléhavé nutnosti vsedla na koně mimochodníka něžná dívka a dostala se s Janem z Vartemberka a jeho rytíři a slušnou družinou s unaveným tělem do Nymburka nad Labem. Kdyby nebyla uprchla, byla by jistě upadla do léčky protiventství, kterou její protivníci nastrojili.“⁶⁹ Jediný rozdíl se *Zbraslavskou kronikou* je počet panen, které s sebou Eliška vzala. Jan z Hvězdy píše o jediné přítelkyni Miladě, kterou Eliška chce po svém boku na cestě do Nymburka, nikoli o dvou dívkách, jak je tomu ve *Zbraslavské kronice*. „Tebe pak, má Milado“ – obrátila se k jedné ze svých panen – „nerada bych pohřešovala.

⁶⁸ ŽITAVSKÝ, Petr – FIALA, Zdeněk (ed.): *Zbraslavská kronika. Chronicon Aulae Regiae*. vyd. 2. Praha 1976, s. 166.

⁶⁹ ŽITAVSKÝ, Petr – FIALA, Zdeněk (ed.): *Zbraslavská kronika. Chronicon Aulae Regiae*. vyd. 2. Praha 1976, s. 176.

Tvá duše je silná a blíže spřízněná s mojí duší. Ty netrneš před každým stínem nebezpečí, a trneš-li nyní přece, věz, že naše dobrovolné vyhnanství – dá Bůh – nebude dlouho trvat. Tebe tedy prosím, abys mne doprovodila!⁷⁰

Markův Mastičkář se shoduje s Žitavským i ve volbě muže Elišce. Ve *Zbraslavské kronice* je zaznamenáno, že císař Jindřich chtěl zprvu Elišce dát za muže svého bratra Valrama, o tom píše i Marek, změna se však objevuje u zdůvodnění konečné volby Jana Lucemburského. Petr Žitavský v kronice zaznamenal: „Tento mladík se snadno naučí mravům naší země, bude vyrůstat s našimi syny, a proto je bude více milovat a sám si získá, jako by byl narozen v království, větší lásku u všech obyvatel.“⁷¹ Jan Jindřich Marek však volbu Jana nijak nezdůvodňuje.

Vítězství Jana Lucemburského nad Jindřichem Korutanským se shoduje v obou verzích. Praha byla dobyta zásluhou kněze Berengara, který smluvil tajné znamení. Podle *Zbraslavské kroniky* se mělo vojsko Jana Lucemburského posouvat s každým úderem zvonu blíže k městu a druhý den na třetí zazvonění mělo vojsko Prahu obsadit. Stejný plán měl i mastičkář s knězem Berengarem: „On [Berengar] i známý mastičkář chodili po městě všelijak převlečení a nabádali věrné měšťany, aby, jakmile uslyší umluvené znamení, byli ihned pohotově se svými zbraněmi a dopomohli novému králi k vítězství. (...) O půlnoci dne třetího prosince, kdy již vše bylo pohrouženo v uklidňující spánek, bylo vidět dva temné stíny plížit se k týnské věži a brzy nato zahučely noční temnotou tři rány na velký zvon. (...) Po třech hodinách se opakovalo ono tajemné znamení na týnský zvon. Korutanští vojíni, vylekaní ze sna, měli jakési podivné tušení, ale v lucemburském ležení bylo ticho jako v hrobě, a když se strážní přesvědčili, že to nic neznamená, pustili zbraň z rukou a znovu se oddali spaní. Již zvěstoval na obloze bílý pruh příští jitro, když po třetí slavně zahučel týnský zvon. Tento zvuk jako by byl vyvolal hřmot zbraní před městskými zdmi – i pražské ulice obživly, hemžíce se mrakem obyvatelstva.“⁷²

⁷⁰ Z HVĚZDY, Jan: *Mastičkář*, Praha 1957, vyd. 8., s. 64–65.

⁷¹ ŽITAVSKÝ, Petr – FIALA, Zdeněk (ed.): *Zbraslavská kronika. Chronicon Aulae Regiae*. vyd. 2. Praha 1976, s. 180.

⁷² Z HVĚZDY, Jan: *Mastičkář*, Praha 1957, vyd. 8., s. 148–149.

Kritika Josefa Kajetána Tyla

Jan Jindřich Marek po vydání *Mastičkáře* opustil českou literární scénu a nikdy se k ní již nevrátil. Důvodem měla být právě rozsáhlá kritika Josefa Kajetána Tyla, která byla postupně od roku 1846 až do roku 1847 zveřejňována na pokračování v *Časopisu Českého muzea* v rubrice Úvahy, literární obrazy a charakter. Tylova kritika se v úvodu však nezaobírá pouze dílem Jana z Hvězdy. Autor v úvodu své práce napomíná ostatní kritiky, aby řádně hodnotili umělecká díla. Nabádá k odborné a objektivní kritice. Tvrdí, že na poli české kritiky není tolik schopných kritiků, kteří by dokázali kvalitně hodnotit krásnou literaturu. „Skoro celá naše kritika byla až podnes buďto jako stará, hravá chuva, kteráž by své robátko za celý svět neokřikla a neklepla, anebo byla jako chladná panna preceptorka, kteráž své chovance jen pořád kárá, protože jim nerozumí; ale ona by měla býti spíše jako pravá milující matka, kteráž vady i ctnosti svých dítek zná, na oboje pozor dává, v ničem neodpouští a o to pracuje, aby první setřela, druhé ale vyzvedla. I ta největší láska porovná se ráda s moudrou přísností.“⁷³ Tyl pokračuje přáním, aby kritika byla mostem mezi čtenářem a spisovatelem, který spojí poznání s věčně krásným a dobrým. „Musíme si umět něco povědít, ale musíme také něco snést.“⁷⁴

Tyl Markovu novelistickou kritiku započal již kritikou vydání *Konvalinek* z roku 1824, která podle jeho slov měla „chudé roucho“, ale na kráse slova to neubrало. Tyl doufal v nadějněho nového mladého umělce, který by povznesl původní česky psanou literaturu. To se podle něj nestalo a došlo k nenahraditelné škodě české novelistiky. „S ním nám zahyne veliký prozaista, jakž svým časem okážeme, pakli příští leta nenahradí, co minulá zmeškala.“⁷⁵ Jan Jindřich Marek však nikdy nic dalšího nenapsal.

Kritiku povídky *Mastičkář, povídka z časů Jindřicha Korutanského* začíná Tyl kladně. Chválí autorův výběr postavy mastičkáře i doby, ve které se děj odehrává, dále vyzdvihuje úvodní scénu na Staroměstském náměstí, v níž Severín hovoří k davu diváků a snaží se prodávat své výrobky. Kladně hodnotí také Severínův rozhovor s Lidkou a její matkou v domě koníře Tomše. Kritik však poukazuje na historickou nepřesnost jak oděvu Lidky, tak skutečnosti,

⁷³ TYL, Josef Kajetán–MUKAŘOVSKÝ, Jan (ed.): *O umění*, Praha 1951, s. 204.

⁷⁴ Tamtéž, s. 205.

⁷⁵ TYL, Josef Kajetán–OTRUBA, Mojmír (ed.): *Čtení pro lid*, Praha 1986, s. 403.

že Staroměstská radnice v roce 1310 ještě neexistovala, v tomto ohledu má Tyl pravdu, poněvadž radnice jako taková vznikla v roce 1338⁷⁶. Nedostatek vidí Tyl také v přílišné stručnosti sváru mezi Velfovci a Olbramovci, na kterém stojí většina příběhu. V kritice se neopomněl ani jazyk, který byl v povídce využíván při vážných rozhovorech mezi muži jako je Olbram nebo kněz Berengar. „V něm spočívá něco hlubšího, nežli je smysl pouhé špymisty, na jakéhož hraje toliko před lůzou, ale nikdy uprostřed vážných mužů, kde se o důležitých věcech rokuje.“ Proto fráze „do pysků kousl“ nebo „víno vzhůru stříkalo“ do takových situací podle Tyla nepatří.

Velkou chybu vidí Tyl ve scéně, v níž je Eliška otrávena. Kritik nechápe, z jakého důvodu byli Severín a Rubín přizváni k léčení Elišky, když jsou oba nazýváni podezřelými a nedůvěryhodnými. Neodpustitelnou chybu však Tyl vidí v samotném uzdravení Elišky. Jednak nedostatečným popsáním uzdravení Elišky si spisovatel nechal uniknout dojemný moment kněžčina uzdravení, jednak zásah spisovatele do čtenářova čtení je podle Tyla tristní a nedospělou chybou. „Co v té době oba podivní mužové s nemocnou kněžnou činili, nikdo neviděl, tedyť ani nám nelze čtenářstvu našemu o tajemství jejich zprávu nějakou, a byť sebechudší, podati.“⁷⁷ Markův komentář o čtenářích však v novějších verzích nenalezneme. „Nikdo neviděl, co v té době oba podivní muži s kněžnou činili. Za čtvrt hodiny zavolal mastičkář kněze i panny. Radostný úžas se objevil na všech tvářích, neboť kněžna, dosud trochu bledá a slabá, usmívala se na ně andělsky.“⁷⁸

Na druhou stranu Tyl shledává popis tábora Peregrina Křováka nejrozkošnějším z celé povídky. Peregrin Křovák je podle Tyla odvážnější a ve své prostotě přirozenější než králové. „Jestí to statný muž!“⁷⁹ Kritik oceňuje idylický přechod z tábora do Podhájí, které je dokonalým místem klidu a ticha, kam se lidé mohou uchýlit před světským hlukem.

Josef Kajetán Tyl chválí přirozené plynutí času bez jakýchkoli bílých mezer, které ale přestává 13. kapitolou. Koníř přijíždí do Prahy z cest i se svou dcerou, která před jeho možnou zlostí uprchla do tábora Peregrina Křováka. Tyl se ptá,

⁷⁶ Viz kapitola Historický kontext povídky Jana z Hvězdy.

⁷⁷ Z HVĚZDY, Jan: *Sebrané spisy: Mastičkář*, svazek 2., Praha 1874, s. 80.

⁷⁸ Z HVĚZDY, Jan: *Mastičkář*. Praha 1957, vyd. 8., s. 60.

⁷⁹ TYL, Josef Kajetán–OTRUBA, Mojmír (ed.): *Čtení pro lid*, Praha 1986, s. 411.

jak se Tomeš dozvěděl o útěku své dcery a jak je možné, že ji cestou z Nymburka vyzvedl v Podhájí, do kterého nevede stejná cesta. Vytýká tak Markovy ztrátu pomyslné červené niti příběhu a mísení rozličných emocí na straně koníře a Lidky, kritik v této scéně vidí potenciál, který měl být více rozvinut. „Sama o sobě je zdařile nakreslena [13. kapitola]; koníř Tomáš jednotlivými, ráznými rysy nastíněn, staví se určitě v kupě osob již povědomých; ale schází tu, abych užil známých slov, červená nit, kteráž by ji s minulými články dobře spojovala.“⁸⁰

S problémem červené niti Tyl dále pokračuje u postavy Ješka, který se rozhodl svůdce milované Lidky přivést na statek, aby jej umírající mohla ještě naposledy spatřit. Kde Ješek Bergova našel? Odešel s ním Bergov dobrovolně, nebo jej Ješek musel donutit? Jak Ješek Bergova zabil? Na tyto otázky v příběhu nenalezneme odpověď. Podle Tyla je setkání těchto dvou mužů mnohem důležitější a zajímavější než kdejaké jiné pasáže v dalších kapitolách a opět spisovateli vytýká promrhání příležitosti ke krásné scéně, která se nabízela. Podobný nedostatek vidí kritik ve scéně, v níž Rubín oznamuje Rolandovi místo pobytu Tomana z Bergova.

Kritika se dále již příběhu nevěnuje a obrací svůj zájem k postavě samotného Rolanda, podle něhož je pojmenována celá povídka. „Na první pohled budí v nás tato figura naději, že to bude smělý, podnikavý dobrodruh, příčina živých, zajímavých výjevů, ...“⁸¹ Postava mastičkáře, ač se má jednat dle názvu díla převážně o něj, nic zásadního nekoná. Vše nasvědčovalo tomu, že právě Roland bude hlavním hybatelem událostí. Nakonec se postava mastičkáře podle Tyla ukazuje jen jako pouhý nástroj v rukou jiných. Sám mastičkář neudělal nic, co by změnilo či zvrátilo chod událostí. „Že dovede Lidku k plebánovi, je takoruka jeho jediný samostatný čin.“⁸² Rolandova minulost je nedokonale zaznamenána, nedozvíme se, co vykonával, než začaly spory mezi Velfovci a Olbramovci, nedozvíme se, kdy byl vypuzen z města, nedozvíme se ani to, kdy byla svedena jeho žena a kam se vlastně po oné události poděla, a kolik času od těchto událostí vůbec uplynulo. Několik let Roland touží po pomstě, když se mu konečně naskytne příležitost, pokojně svůdci své ženy odpouští a odchází. Podle Tyla je největší chyba v charakteru mastičkáře. Odpuštění svůdci nám dává jasně najevo,

⁸⁰ TYL, Josef Kajetán–OTRUBA, Mojmir (ed.): *Čtení pro lid*, Praha 1986, s. 412.

⁸¹ TYL, Josef Kajetán–OTRUBA, Mojmir (ed.): *Čtení pro lid*, Praha 1986, s. 414.

⁸² Tamtéž, s. 414–415.

že lidskost Rolandovi není cizí, ale Lidčina smrt jej nijak nezasáhne. V okamžiku, kdy byla Eliška zachráněna je mastičkář myslí nepřítomen a vzpomíná na den, kdy se seznámil s Rubínem. Kritik si Rolanda představuje spíše pohrdavého s „příchutí“ ironie, trpkého rozmaru a hořkosti.

Ostatní postavy jsou podle kritika uspokojivě vylíčeny a chválí pestrost osobností. Tyl chválí převážně osoby plebána, hrobníka, koníře a jeho pacholka. Jejich život je podle něj zvláštní, barvitý a zároveň přirozený, je v nich vidět opravdový život. Tyl dále v kritice doufá, že se Jan z Hvězdy vzdá prostředí hlučného města a vydá se směrem k tichému venkovu. Venkov byl důsledně stavěn do protikladu hlučného velkoměsta, které bylo symbolem složité a odlidšťující civilizace. V českém literárním prostředí byl topos venkova a „chaloupky“ klíčovou součástí národního uvědomění. Podle Vladimíra Macury byla chaloupka nejen cílem nostalgických návratů k osobním kořenům, ale především i cílem návratů ke kořenům národa. „Český svět byl takto po celé 19. století konstruován na pozadí idyly, rozbíhal se z její základny jinam, ale v zásadě ji neopouštěl. Objevení chaloupky bylo jistě na jedné straně objevováním venkova v jeho charakteristických rysech, etnografických rozmanitostech, společenských rozporech, v individuálních i sociálně podmíněných tragédiích, ale na druhé straně znamenalo vzdalování od něho, protože chaloupka byla svou symbolickou hodnotou opěrné bašty češství vždy současně z reality venkova vytrhována. Velcí čeští spisovatelé 19. století vždy stáli před problémem, jak vnitřně smířit svůj věčný zájem o venkov se symbolickými hodnotami, jimiž byla „vesnice“ a zvláště „chaloupka“ obalena.“⁸³

Slovy Josefa Kajetána Tyla je *Mastičkář* dílo vyhovující a spokojující. Přestože v díle nevidí žádné překvapující a zvědavost budící situace, dílem vane zdravý duch a statné, poctivé smýšlení. „Kniha tato je pilně a drobně popsany list domácí kroniky, na němžto viděti v živých literách, že může národ setřásti nepřirozenou šupinu, kteráž by nedala jeho jádru se dosti rozložití, – že se může sám sebou povznést, když procitne k vědomí, když ucítí potřebu a sám sobě důvěřuje; – tím najde také sílu.“⁸⁴

⁸³ MACURA, Vladimír: *Znamení zrodu a české sny*. Praha 2015, s. 451–452.

⁸⁴ TYL, Josef Kajetán–OTRUBA, Mojmir (ed.): *Čtení pro lid*, Praha 1986, s. 420.

Pozice Jana Jindřicha Marka v kánonu české literatury

Mnoho literárních historiků zpracovalo obsáhlé výběry o autorech od počátků české slovesnosti až po literáty současnosti. O literární tvorbě 20. a 30. let 19. století, do které se Jan z Hvězdy řadí, se ve své obsáhlé kritice *Úvahy, Literární obrazy a charakteristiky* zmiňuje Josef Kajetán Tyl: „Mimoto začínalo tenkrát u některých jakési bažení po formách strašiti, ježto se jim v jiných jazycích slovanských naskytovaly, které se ale navzdor příbuznosti jazyku našemu přičily, anebo jej alespoň nesrozumitelným činily. Oni se s nimi ale přece pachtili. Vůbec byla to doba prvního velkého kvašení – a tu jsme museli arcí přestáti, chtěli-li jsme jazyku našemu větší prostor vykáhati, než v jakém jsme ho i z takzvaného zlatého věku převzali. –“⁸⁵

Arne Novák společně s Janem Václavem Novákem vydali na počátku 20. století *Přehledné dějiny literatury české*, a přestože v nich jméno Jana Jindřicha Marka neschází, je zmínka o jeho životě a tvorbě pouze strohá. Markovy básně jejich slovy obsahují verše přecitlivělé lyriky, občas melodické a jeho význam kladou především do historických povídek. „V Tylovi se jim dostalo soudece přísného, ale spravedlivého. Teprve ve 40. letech, nepřehlédnuv ani vzestupu Klicperova, Vocelova a Tylova, ani nového vlivu scottovského, napsal Jan z Hvězdy obě své cenné, rozsáhlejší povídky historické, (...)“⁸⁶

Necelých sto let po vydání Markova *Mastičkáře* v roce 1929 vyšla obsáhlá odborná publikace Jana Jakubce *Dějiny české literatury*, v níž nebylo opomenuto jméno Jana Jindřicha Marka. Jan Jakubec nevynechal medailonek o životě spisovatele, zmiňuje se o Markovi jako o pravém opaku Josefa Kajetána Tyla v oblasti básnické, podle Jakubce skládal Marek nesnadno a byl málo plodný. Markova beletrie vydaná ve 40. letech se Jakubcovými slovy zcela vymanila z německých vzorů, z fantastické romantiky de la Motte Fouquéovy a z loupežnických povídek Vulpiusových. „Na nich je znát školu romantické historické beletrie Waltera Skotta. Marka k ní uvedli čeští jeho následovatelé Klicpera a hlavně Tyl. Čtenář se přesvědčuje, že romanopisci nejde jen o zajímavý příběh, promítnutý schematicky do minulosti, při kterém mizejí celá staletí jako

⁸⁵ TYL, Josef Kajetán: *Čtení pro lid*, Praha 1986, s. 404–405.

⁸⁶ NOVÁK, Arne–NOVÁK, Jan Václav: *Přehledné dějiny literatury české, od nejstarších dob až po naše dny*. Brno 1995, vyd. 5, s. 391.

mezníky. Nad Tyla však J. J. Marek vynikl v tom, že vystihl věrněji ideové proudy a kulturně historické pozadí. Pilně se Marek pídil po pramenech, zkoumal i řeč v staročeských literárních památkách – a pořád mu to bylo tohoto historického poučení málo.⁸⁷ Jakubec kladně hodnotí Markovo historické bádání a poukazuje na spisovatelovu samostatnost, kterou se ve své práci, na rozdíl od jeho předchůdců, osvědčil. Dále tvrdí, že Marek, podobně jako ostatní obrozenci a skladatelé historických povídek, zejména Tyl, promítal do Mastičkáře mnoho současného vlasteneckého úsilí, které pro dávnou minulost není příhodné. Kriticky hodnotí dobrodružné příběhy postav, které jsou jednotné kompozici ke škodě. „Jeho obraz se mu tříští na jednotlivé skupiny, z nichž chce být každá pozorována o sobě zvláště s překáží ostatním. Skutečný historický román musel ještě dlouho čekat na svého mistra.“⁸⁸

Jaroslav Vlček v roce 1940 publikoval *Dějiny české literatury II*. Autor ve své práci představuje i učitelského synka Jana Jindřicha Marka. Stručně představuje i Markovu literární práci jak poezii, tak i beletrii, kterou následně posuzuje. Markovy *Balady a romance* hodnotí Vlček stroze, verše mu připadají, jako by se v nich Marek stále ještě hledal: „Látky a nálady nejen goethovské a schillerovské, nýbrž hlavně německých romantických elegiků Hölytho, Matthisona, de la Motte Fouquéa a Uhlanda z veršů Markových pronikají zjevně. Po té stránce J. J. Marek nikdy nebyl svůj.“⁸⁹ V novelách ze 40. let vidí však Vlček šťastný obrat: „Tyto práce duchem i formou se hlásí k domácí škole Klicperově a Tylově, která k nám uvedla metodu dějepisné novelistiky Waltra Scotta.“⁹⁰ Mastičkáře hodnotí kladně. Jeho slovy spisovatel historickou látku zpracoval velmi účinně. Kritik si všímá Markova studia historické doby a bedlivého pozorování života. Postavy Vlčkovými slovy dýchají realností, historické události a skutečnosti spisovatel zachytil sytě a barvitě. Vytýká však, že v určitých epizodách se vyskytují zárodky vesnické novověké povídky.⁹¹

⁸⁷ JAKUBEC, Jan: *Dějiny české literatury II*. vyd. 2. Praha 1934, s. 745.

⁸⁸ JAKUBEC, Jan: *Dějiny české literatury II*. vyd. 2. Praha 1934, s. 746.

⁸⁹ VLČEK, Jaroslav: *Dějiny české literatury II. Od století XVIII. k letům čtyřicátým století XIX*. Praha, 1940. s. 625.

⁹⁰ Tamtéž, s. 625.

⁹¹ Tamtéž, s. 626–627.

Na počátku druhé poloviny 20. století 1948 vydal Felix Vodička publikaci *Počátky krásné prózy novočeské*⁹², v níž se zabývá obrozeneckou literaturou doby Jungmannovy a neopomněl v ní zmínit ani tvorbu Jana Jindřicha Marka. Vodička ve své práci podrobně rozebírá Markovu preromantickou tvorbu 20. let 19. století, své teze dokládá konkrétně na příkladu povídkové sbírky *Konvalinky*. „I o Markovi lze říci, že se včleňoval do té skupiny prozaiků, kteří rozbíjeli pouta staré periody a vytvářeli periodu novou, budovanou ne na základě napětí syntaktického a myšlenkového, ale spíše na principu zvukové a významové konfrontace jednotlivých úseků. (...) V povídkách Markových je konečně splněna i druhá charakteristická tendence jazykové výstavby: tvorba specifického básnického slovníku.“⁹³ Dále Vodička poukazuje na Markovu schopnost vytvářet z přírody zážitek postav, které zdůrazňují touhu prožívat krásy přírody. Příroda v Markových dílech není pouhou kulisou, ani samostatným tématem. Vodička schematicky rozčlenil prozaickou literaturu prvních tří dekad 19. století a Jana Jindřicha Marka začlenil do 1. vrstvy, Prózy s vyššími uměleckými ambicemi, a následně jeho tvorbu charakterizoval jako „vývojově vedoucí vrstvu prózy preromantické“ společně s Jungmannem, Lindou, Novotným, Klicperou, Hankou a Čelakovským.⁹⁴

Autorský kolektiv Ústavu pro českou literaturu vydal v roce 1960 *Dějiny české literatury II.*⁹⁵, jejíž třetí kapitolu *Sbližení obrozenecké literatury se životem* napsal Vladimír Štěpánek a na úlohu Jana z Hvězdy v 19. století nezapomněl. Slovy Vladimíra Štěpánka se Janu z Hvězdy podařilo v *Jarohněvovi z Hrádku* a *Mastičkáři* rozvinout historickou beletrii ve smyslu potřeby pozvednout se z úpadku významnou ideovou oporou, a zároveň jeho beletrie byla víceméně pravým historickým obrazem minulosti. Štěpánek připomíná soudobé kritiky Markových děl, přičemž souhlasí s jistou povrchností, přílišným důrazem na vnější vlivy a nedostatkem psychologického proniknutí do historického dění, ale zároveň vyzdvihuje Markovu schopnost zachytit a rozeznat podstatné rysy historického procesu. „Marek zachytil již některé podstatné rysy historického procesu,

⁹² VODIČKA, Felix: *Počátky krásné prózy novočeské. Příspěvek k literárním dějinám doby Jungmannovy*. Praha 1948.

⁹³ VODIČKA, Felix: *Počátky krásné prózy novočeské. Příspěvek k literárním dějinám doby Jungmannovy*. Praha 1948, s. 283–284.

⁹⁴ Podrobněji tamtéž, s. 327–328.

⁹⁵ DVOŘÁK, Karel–VODIČKA, Felix (ed.): *Dějiny české literatury II, Literatura národního obrození*. Praha 1960.

především rozpoznal existenci a význam ideových proudů v národní minulosti, které předchůdcům zůstávaly utajeny ve prospěch nahodilých a osobních pohnutek nebo byly nahrazeny idejemi ryze přítomnými. Historičnost svých obrazů minulosti Marek opřel také o hojnost kulturně historicky autentického materiálu, jimž se značnou věrností i názorností evokoval původní podobu dávného života, obydlí, oděvy, mravy, namnoze i vystupování a mluvu postav i zástupů.⁹⁶ Štěpánek dále tvrdí, že Jan z Hvězdy svými povídkami představuje první případ, v němž se historická beletrie pojímá jako úsilí o umělecké zachycení minulosti v její specifické podstatě a podobě. „V tomto smyslu, nikoli ovšem šíří, pronikavostí a bohatstvím historického vidění, je již typem scottovským.“⁹⁷ Marek ve svých dílech zobecnil zájmy a úkoly společnosti, proto nemůže být pochyb, že nezůstal v hranicích výkladu historického dění a osciloval směrem k historické beletrii, v níž přímo zobrazoval a hodnotil současnou historickou situaci. „Má-li se strom hrdě pnout k oblakům, musí hluboko do země zakotvit kořeny – musí mít zdravý kmen a na všechny strany rozkládat své silné i útlé ratolesti.“⁹⁸ Slova Olbrama z Markova *Mastičkáře* připomínají obrozenské snahy o nalezení vlasti. Štěpánek v závěru medailonku o Janu z Hvězdy zmiňuje pitoresknost látek; Markovu zálibu v podivných postavách a ve zvláštním prostředí, v napínavých, dobrodružných a dojemných situacích a příbězích. „Všechny tyto prvky jsou natolik těsně vpjaty do celkové osnovy, že významně zasahují, narušují, poltí vlastní ideovou a historickou motivaci.“⁹⁹ V konečném důsledku Štěpánek tvrdí, že Markova zevní zábavnost i subjektivnost a nahodilost ve výkladu dějin odpovídaly vědomí společnosti, která se teprve formovala.

Kolektiv autorů vydal v roce 1994 odbornou publikaci *Panorama české literatury*, v níž se autoři zabývají českou literaturou od počátků české slovesnosti až do roku 1989. *Panorama* bylo několikrát revidováno a dosud nejnovější vydání vyšlo v roce 2015. Rozsáhlá publikace však nabízí pouze krátký výčet několika málo Markových děl a o jeho životě se dále nic nepíše. Publikace pouze nabízí informaci týkající se Markovy tvorby. „Jako mnozí vrstevníci i on čerpal především

⁹⁶ DVOŘÁK, Karel–VODIČKA, Felix (ed.): *Dějiny české literatury II, Literatura národního obrození*. Praha 1960, s. 374.

⁹⁷ Tamtéž, s. 374–375.

⁹⁸ Z HVĚZDY, Jan: *Mastičkář*, Praha 1957, vyd. 8, s. 32.

⁹⁹ DVOŘÁK, Karel–VODIČKA, Felix (ed.): *Dějiny české literatury II, Literatura národního obrození*. Praha 1960, s. 375.

z Hájkovy Kroniky české, přestože na jeho nejlepších povídkách Jarohněv z Hrádku a Masticár je patrný vliv důkladného studia historie.“¹⁰⁰

V roce 2002 však vyšla odborná publikace Aleše Hamana *Trvání v proměně*. Jméno Jana z Hvězdy zazní v publikaci několikrát. Aleš Haman označuje Marka za „autora menšího formátu“ společně s Václavem Jaromírem Pickem, Karlem Aloisem Vinařickým a Františkem Jaroslavem Vackem-Kamenickým, jež autor řadí ke spisovatelům ohlasové a sentimentální poezie.¹⁰¹ Haman na základě odborných studií Dalibora Turečka a Vojtěch Jiráta řadí autory třicátých až padesátých let 19. století do *biedermeierovského* stylového rámce, do čehož spadá i období tvorby Jana z Hvězdy. „Jan Jindřich Marek (Jan z Hvězdy) se už na svých studiích (byl sociálními poměry nucen stát se knězem) věnoval básnictví po vzoru Mathissonově či Höltyově; ve dvacátých letech začal psát i povídkovou prózu, v níž zvolna překonával strojený styl jungmannovské školy; teprve v povídkách ze třicátých let a z let čtyřicátých dospěl k osobitějšímu projevu.“¹⁰² Pojmem *biedermeier* se v literatuře rozumí typ nebo směr literatury v níž je kladen důraz na rodinu, klidný život a životní jistoty, po nichž literární hrdinové touží, a právě tyto prvky nalezneme i ve sbírce povídek *Konvalinky Jana z Hvězdy* (např. v povídkách *Růže na poušti* nebo *Hrob milenců*).¹⁰³

Jan Jindřich Marek byl významným autorem své doby a jeho jméno bylo v literárním prostředí známé. Postupem času však Markovo jméno pomalu upadalo v zapomnění, dokladem může být poměrně nová publikace *Česká literatura od počátků k dnešku*¹⁰⁴, v jejíž třetím rozšířeném vydání z roku 2020 je jméno Jana z Hvězdy naprosto opomenuto. V publikaci je pouze zmíněno středověké drama *Masticár* v kapitole o dramatu v době Lucemburské. Nutno podotknout, že *Česká literatura od počátků k dnešku* byla zamýšlena jako výklad dějin české literatury

¹⁰⁰ MACHALA, Lubomír–GILK, Erik: *Panorama české literatury: literární dějiny od počátku do roku 1989*, revidované vydání, Praha 2015, s. 115–116.

¹⁰¹ HAMAN, Aleš: *Trvání v proměně. Česká literatura devatenáctého století*. Praha 2010, vyd. 2, s. 74.

¹⁰² HAMAN, Aleš: *Trvání v proměně. Česká literatura devatenáctého století*. Praha 2010, vyd. 2, s. 80.

¹⁰³ Podrobněji TUREČKOVÁ, Petra: *Projevy biedermeieru ve vybraných dílech české prózy 20. a 30. let 19. století*. [online]. Plzeň, 2014 [cit. 2022-04-16]. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta pedagogická, s. 40–50.

¹⁰⁴ LEHÁR, Jan–STICH, Alexandr (kol.): *Česká literatura od počátků k dnešku*. vyd. 3. Praha 2020.

pro střední školy, a proto nebylo možné v publikaci zmínit všechny osobnosti 19. století včetně Jana Jindřicha Marka.

Závěr

V bakalářské diplomové práci jsme se zabývali českým obrozenským autorem 19. století Janem Jindřichem Markem, jenž je v dějinách literatury znám pod pseudonymem Jan z Hvězdy, a připomněli jsme jeho poetické i prozaické dílo. Poukázali jsme na spisovatelův literární vývoj z melancholicky laděné poezie k historické próze. Zaměřili jsme se převážně na povídku *Mastičkář, povídka z času Jindřicha Korutanského*. Jan Jindřich Marek byl významný autor, který dokázal ze zlomku divadelní velikonoční hry a z informací ze *Zbraslavské kroniky* vytvořit rozsáhlejší povídku spadající do mezidobí vlády Přemyslovců a Lucemburků na našem území.

Kapitola Čtyři verze postavy mastičkáře dokládá fakt, že ačkoliv ve všech čtyřech dílech – *Svatojiřský procesionál, Muzejní zlomek, Drkolenský zlomek* a *Mastičkář* Jana z Hvězdy – vystupuje postava mastičkáře, ani jeden z nich nevykazuje žádnou shodu. Ve *Svatojiřském procesionálu* si mastičkář zachovává důstojnost hodnou velikonočního dramatu. v *Muzejním zlomku* je mastičkář stále vzdělaný, ale již zaujímá středovou pozici mezi profánním a vznešeným, přičemž se oba póly v jeho postavě prolínají. Drkolenský mastičkář ustupuje do pozadí a hlavní roli přebírá mastičkářův sluha Rubín společně s pomocníkem Pustrpalkem. Konečný mastičkář Jana z Hvězdy se nepatrně blíží muzejnímu mastičkáři převážně díky shodě jmen – Severín. Markův mastičkář je na rozdíl od středověkých mastičkářů popisován několikrát, díky čemuž si jej čtenář dokáže snadno představit. „Jeho neobyčejný oděv byl střižen podle cizozemského kroje: až po samé kotníky mu dosahovala dlouhá, řasnatá sukně, červená jako krev, stažená nad kyčli širokým černým pásem, na němž bylo dovednou rukou vyšito dvanáct znamení nebeských v přepodivných podobách. Hlavu mu zastiňovala jasně zelená kukla a z ní vyhlížela snědá, sluncem opálená tvář s dvěma malýma, mrštnýma, čipernýma očima. Velkým zahnutým nosem a zašpičatělou bradou, z níž téměř až k pasu splývaly ve vážných vlnách vousy protkané stříbrnými nitkami. Kolem hrdla se mu vinuli dva ochočení hadi, (...)“¹⁰⁵

V kapitole o historické proměně tématu *Mastičkáře* jsme poukázali na směřování středověkého velikonočního dramatu o třech Mariích, které jdou

¹⁰⁵ Z Hvězdy, Jan: *Mastičkář*, Praha 1957, vyd. 8, s. 5.

nakoupit masti k pomazání Kristova těla, až k satirické frašce, která náboženské téma zesměšňuje. Ačkoliv se v případě *Muzejního rukopisu* a *Drkolenského rukopisu* jedná o zlomky parodických frašek, dokázali jsme, že jejich písemná forma je na vysoké úrovni, konkrétně v *Muzejním zlomku* nalezneme prvky přerývavého a obkročného rýmu.

V práci jsme připomněli, že se Jan z Hvězdy mohl inspirovat pouze jedním zlomkem – *Mujejním*, poněvadž *Drkolenský zlomek* byl nalezen až v roce 1887 Adolfem Paterou, tedy v době, kdy byl Marek přes 30 let po smrti. Informace čerpané ze *Zbraslavské kroniky* jsou v povídce patrné, a proto není pochyb, že se autor skutečně značnou částí *Zbraslavské kroniky* inspiroval. Právě *Zbraslavská kronika* sloužila autorovi jako největší zdroj informací. Ač z názvu povídky vyplývá, že se příběh bude odehrávat kolem postavy mastičkáře, děj tomu nenasvědčuje a postava Severína je spíše jednou z hlavních postav, která do příběhu nijak výrazně nezasahuje, o čemž informuje ve své kritice i Josef Kajetán Tyl. Se středověkým mastičkářem se povídka shoduje pouze v názvu, jménu mastičkáře, jeho sluhy Rubína a nepatrné zmínce o mastičkářově ženě, další shody bychom našli stěží.

Jan Jindřich Marek se své spisovatelské kariéry vzdal velmi brzy, po vydání *Mastičkáře* roku 1845 již žádné další dílo nenapsal. Zylinskyj ve své publikaci *Jan Jindřich Marek – Jan z Hvězdy: život obrozeneckého spisovatele* tvrdí, že údajným důvodem mohla být výše zmiňovaná rozsáhlá kritika Josefa Kajetána Tyla, která vycházela časopisecky postupně mezi léty 1846–1847, tato domněnka však nikdy nebyla potvrzena.¹⁰⁶ Tyl se ve své více než třiceti stránkové kritice zmiňuje, že je Jan Jindřich Marek „velký prozaista“ a v závěru své kritiky *Mastičkáře* hodnotí kladně, je tedy možné, že Marka od psaní odradila spíše délka Tylovy vycházející kritiky než samotná kritikova slova.

Ve své době byl Jan Jindřich Marek velmi populární autor, jeho díla četla i Božena Němcová. V první polovině 20. století Marek stále patřil do kánonu české literatury. Ještě v roce 1957 se o Markově díle zmiňuje Jaroslav Vlček v *Dějínách české literatury*, postupně ale zmínek o Markově tvorbě ubývá, v *Panoramatu české*

¹⁰⁶ ZYLINSKYJ, Bohdan: *Jan Jindřich Marek – Jan z Hvězdy: život obrozeneckého spisovatele*. Mariánská Týnice 2003, s. 32.

literatury je pouze strohá zmínka s výčtem několika Markových děl a v nejnovějším vydání publikace *Česká literatura od počátků k dnešku* jméno Jana Jindřicha Marka zmizelo úplně.¹⁰⁷

Jan Jindřich Marek byl velmi schopný a uznávaný spisovatel, ve své době se těšil vysoké čtenářské popularitě, což dokazuje i řada literárně-historických publikací, v nichž se Markovo jméno společně s jeho dílem vyskytuje. Přestože byl Jan z Hvězdy jednou z nejvýraznějších osobností období českého národního obrození, jeho jméno se již v současných středoškolských učebnicích nevyskytuje.

¹⁰⁷ LEHÁR, Jan–STICH, Alexandr (kol.): *Česká literatura od počátků k dnešku*. Vyd. 3. Praha 2020.

Anotace

Autor práce: Zuzana Pečenková

Název katedry a fakulty: Katedra bohemistiky, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Název diplomové práce: Jan Jindřich Marek: Mastičkář – analýza díla včetně dobové recepce

Vedoucí práce: Mgr. Jana Vrajová, Ph.D.

Počet znaků (včetně mezer): 74 135

Počet příloh: 1 CD

Počet titulů použité literatury: 32

Klíčová slova: Jan Jindřich Marek, Jan z Hvězdy, Mastičkář, Muzejní rukopis, Drkolenský rukopis, středověké drama, česká literatura 19. století, kánon české literatury

Anotace diplomové práce: Bakalářská práce se zabývá životem a dílem českého obrozenského spisovatele 19. století Janem Jindřichem Markem, literárními historiky známého pod pseudonymem Jan z Hvězdy. Práce se zaměřuje převážně na jeho nejznámější prozaické dílo *Mastičkář* s podtitulem *Povídka z časů Jindřicha Korutanského*. Práce dále poukazuje na zdroje inspirací Markova Mastičkáře ze Zbraslavské kroniky, z níž čerpal historická fakta a z *Muzejního rukopisu*, zlomku středověkého velikonočního dramatu, z něhož mohl čerpat téma mastičkáře. Nakonec práce poukazuje na proměnu pozice Jana Jindřicha Marka v kánonu české literatury.

Resumé

The goal of the Bachelor Thesis is analysis of life and artwork Jan Jindřich Marek, one of the most significant Czech writers in the 19th century. Jan Jindřich Marek was known by a pseudonym Jan z Hvězdy, that arose during his studies. Jan z Hvězdy was a prominent writer of both poems and prose, but his most important novel is *Mastičkář, povídka z časů Jindřicha Korutanského* written in 1845.

The information to write the *Mastičkář* was used from the fragment of the Easter drama *Muzejní rukopis (Muzejní zlomek)*, it was found in 1822. similar fragment *Drkolenský rukopis (Drkolenský zlomek)* was found in 1877 and Jan Jindřich Marek died in 1853, so he could not be inspired by this fragment. *Muzejní zlomek* and *Drkolenský zlomek* are very similar. In both stories are main characters quack and his servants.

Another inspiration was the *Zbraslavská kronika* written by Petr Žitavský in 14th century. The chronicle deals with historical events in the Czech Kingdom during the end of the Premyslid rule and the accession of Luxembourg to the Czech throne and that is the period in which the story of *Mastičkář* takes place. Jan Jindřich Marek took over many historical events from this chronicle, for example the name of the princess Eliška and the events concerning her poisoning and escape from Prague to Nymburk.

Josef Kajetán Tyl, who has written an extensive article over the years 1846 and 1847, was responsible for the extensive critique of his story *Mastičkář* and maybe it was the reason why Jan Jindřich Marek stopped writing and he never wrote anything again.

The Bachelor thesis also deals with the placement of the author in the canon of the Czech literature. In the 19th century Jan z Hvězdy was very popular, in the 20th century the author was still written about, but with the beginning of the 21st century his name almost disappeared from the canon of the Czech literature.

Zdroje

Prameny

- KAREL IV.: *Vita Caroli: Vlastní životopis Karla IV.*, Brno: Tribun, 2007.
- ŠAFAŘÍK, Pavel Josef (ed.): *Wýbor z literatury české, díl první, od nejstarších časův až do počátku XV. století*, Praha: Nákladem Českého musea, 1845.
- Z HVĚZDY, Jan–STUČLÝ, František (ed.): *Mastičkář*. vyd. 8., Praha: Lidová demokracie, 1957.
- Z HVĚZDY, Jan: *Sebrané spisy Jana z Hvězdy*. svazek 1., Praha: I. L. Kober, 1873.
- Z HVĚZDY, Jan: *Sebrané spisy Jana z Hvězdy*. svazek 2., Praha: I. L. Kober, 1874.
- Z HVĚZDY, Jan: *Sebrané spisy Jana z Hvězdy*. svazek 3., Praha: I. L. Kober, 1876.
- ŽITAVSKÝ, Petr – FIALA, Zdeněk (ed.): *Zbraslavská kronika. Chronicon Aulae Regiae*. vyd. 2. Praha: Svoboda, 1976.

Sekundární literatura

- BĚLIČ, Jaromír–KAMIŠ, Adolf–KUČERA, Karel: *Malý staročeský slovník*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979.
- ČERNÝ, Václav: Staročeský Mastičkář. In: *Rozpravy Československé akademie věd*, r. 65, 7, Praha: ČSAV, 1955.
- DVOŘÁK, Karel–VODIČKA, Felix (ed.): *Dějiny české literatury II, Literatura národního obrození*. Praha: ČSAV, 1960.
- HAMAN, Aleš: *Trvání v proměně. Česká literatura devatenáctého století*. vyd. 2., Praha: ARSCI, 2010.
- HANUŠ, Josef–JAKUBEC, Jan a kol.: *Literatura česká devatenáctého století: Od Poláka k Langrovi*. Praha: J. Laichter, 1917.
- JAKUBEC, Jan: *Dějiny české literatury II*. vyd. 2. Praha: J. Laichter, 1934.
- KUTNAR, František: *Obrozenské vlastenectví a nacionalismus*. Praha: Karolinum, 2003.
- LAICHTER, Jan: *Laichterův výbor nejlepších spisů poučných. Literatura česká devatenáctého století. Od Josefského obrození až po českou modernu*. Kniha XXI. Díl II. Praha: J. Laichter, 1903.
- LEHÁR, Jan–STICH, Alexandr (kol.): *Česká literatura od počátků k dnešku*. vyd. 3., Praha: NLN, 2020.

- MACURA, Vladimír: *Znamení zrodu a české sny*. Praha: Academia, 2015.
- MACHALA, Lubomír–GILK, Erik: *Panorama české literatury: literární dějiny od počátku do roku 1989*, revidované vydání, Praha: Knižní klub, 2015.
- NOVÁK, Arne–NOVÁK, V. Jan: *Přehledné dějiny literatury české, od nejstarších dob až po naše dny*. vyd. 4. Brno: Atlantis, 1995.
- OPELÍK, Jiří: *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 3, M-Ř Svazek I. M-O. vyd. 1., Praha: Academia 2000.
- STUHLÝ, František: Doslov. In: *Mastičkář Jana z Hvězdy*. vyd. 8. Praha: Lidová demokracie, 1957.
- SVEJKOVSKÝ, František: Dvě verze Mastičkáře – Dva typy středověké frašky. In: *Česká literatura: časopis pro literární vědu*. 11, 1. Praha: ČSAV, 1963.
- TUREČKOVÁ, Petra: *Projevy biedermeieru ve vybraných dílech české prózy 20. a 30. let 19. století*. [online]. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta pedagogická, 2014 [cit. 2022-04-16].
- TYL, Josef Kajetán–OTRUBA, Mojmír (ed.): *Čtení pro lid*, Praha: Odeon 1986.
- TYL, Josef Kajetán – MUKAŘOVSKÝ, Jan (ed.): *O umění*, Praha: Československý spisovatel, 1951.
- VELEVA, Sevdalina: *Parodie v české středověké literatuře* [online]. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, 2017 [cit. 2022-03-16].
- VIKTORA, Viktor: Mastičkář – muzejní zlomek. In: *Sborník prací Filozofické fakulty Ostravské univerzity. Literární věda*, č. 4. č. 193, 2000.
- VILIKOVSKÝ, Jan: *Písemnictví českého středověku*, Praha: Universum, 1948.
- VLČEK, Jaroslav: *Dějiny české literatury II. Od století XVIII. k letům čtyřicátým století XIX*. Praha: L. Mazáč, 1940.
- VLČEK, Pavel: *Umělecké památky Prahy: Staré Město, Josefov*. Praha: Akademia, 1996.
- VODIČKA, Felix: *Počátky krásné prózy novočeské. Příspěvek k literárním dějinám doby Jungmannovy*. Praha: Melantrich, 1948.
- ZYLINSKYJ, Bohdan: *Jan Jindřich Marek – Jan z Hvězdy: život obrozeneckého spisovatele*. Mariánská Týnice: Muzeum a galerie severního Plzeňska, 2003.